

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна робота
магістра

**на тему ЛЕКСЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В ПОВІСТІ
І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «МИКОЛА ДЖЕРЯ»: СЕМАНТИКА ТА
ГРАМАТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0351-у-з,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
спеціалізації 035.01 «Українська мова і література»

_____ О. П. Іщенко
(підпис)

Керівник _____ д. філол. н., проф.
(підпис) Р. О. Христіанінова

Рецензент _____ к. філол. н., доц.
(підпис) І. І. Ільченко

Запоріжжя
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: *філологічний*

Кафедра: *української мови*

Рівень вищої освіти: *магістр*

Спеціальність 035 «Філологія»

Освітня програма «Українська мова та література»

Спеціалізація 035.01 «Українська мова та література»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова

3 листопада 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Ищенко Олександрі Павлівні

1. Тема роботи *Лексеми на позначення кольору в повісті І. С. Нечуя-Левицького «Микола Джеря»: семантика та граматичні сполучуваність*, керівник роботи Христіанінова Раїса Олександрівна, доктор філологічних наук, професор, затверджені наказом ЗНУ від 20 травня 2022 року № 566-с.

2. Строк подання студентом роботи 22 листопада 2022 року.

3. Вихідні дані до роботи:

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні засади вивчення кольороназв у мовознавстві.

2. Кольороназви в повісті І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря».

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Проф. Христіанінова Р. О.	02.12.2021	02.12.2021
Перший розділ	Проф. Христіанінова Р. О.	05.04.2022	05.04.2022
Другий розділ	Проф. Христіанінова Р. О.	25.05.2022	25.05.2022
Висновки	Проф. Христіанінова Р. О.	20.09.2022	20.09.2022

6. Дата видачі завдання – 26 листопада 2021 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

<i>№ з/п</i>	<i>Назва етапів дипломної роботи</i>	<i>Термін виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Листопад-грудень 2021 р.	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Листопад 2021 р. – лютий 2022 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Грудень 2021 р.	Виконано
4.	Написання розділу 1 “Теоретичні засади вивчення кольороназв у мовознавстві”	Квітень – травень 2022 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Кольороназв в повісті І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря»”	Червень – вересень 2022 р.	Виконано
6.	Формулювання висновків	Жовтень 2022 р.	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Листопад 2022 р.	Виконано
8.	Захист роботи	Грудень 2022 р.	Виконано

Студент _____ О. П. Іщенко
(підпис)

Керівник роботи _____ Р. О. Христіанінова
(підпис)

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

С. В. Сабліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Лексеми на позначення кольору в повісті І. С. Нечуя-Левицького «Микола Джеря»: семантика та граматичні сполучуваність” містить 60 сторінок, опрацьовано 56 джерел.

Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано 250 речень із лексемами на позначення кольору, вибраних із повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Об’єкт дослідження – кольоролексеми в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Предметом вивчення є семантика та поєднуваність кольоролексем у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз колірної лексики в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

1) обґрунтовано теоретичні засади дослідження колірної лексики в українському мовознавстві;

2) виявлено лексеми на позначення кольору, використані в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”;

3) з’ясовано семантику лексем, які позначають ахроматичні та хроматичні кольори;

4) визначено сполучуваність кольороназв із опорними іменниками.

Дослідження велося із застосуванням описового методу, систематизації та інтерпретації мовних явищ, за допомогою контекстного та дистрибутивного проведено аналіз кольороодиниць.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що комплексно розглянуто систему кольоролексем у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Сфера застосування. Матеріали можуть бути використані на лекційних та практичних заняттях з лексикології в курсі сучасної української мови, для підготовки спецкурсу «Кольористична мапа художніх текстів», у школах різних типів на уроках української мови під час вивчення теми «Кольорова лексика української мови» та на засіданнях лінгвістичного гуртка.

Ключові слова: КОЛЬОРОНАЗВА, ЛЕКСИКА, СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ, ГРАМАТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ.

ABSTRACT

Master's thesis Lexemes for color in the novel by I. Nechuy-Levytsky "Mykola Jerya": semantics and grammatical compatibility contains 60 pages.

To fulfill the thesis 250 sentences with lexemes to indicate color, selected from I. Nechuy-Levytskyi's story "Mykola Dzerya", were selected, 56 scientific sources were studied.

The object of the study is color lexemes in I. Nechuy-Levytskyi's story "Mykola Jerya".

The subject of the study is the semantics and compatibility of color tokens in I. Nechuy-Levytskyi's story "Mykola Jerya".

The aim of this study is to carry out a comprehensive analysis of the color vocabulary in the story "Mykola Jerya" by I. Nechuy-Levytskyi.

During the study the following **tasks** were completed:

- 1) the theoretical foundations of the study of color vocabulary in Ukrainian linguistics are substantiated;
- 2) the lexemes used in I. Nechuy-Levytskyi's story "Mykola Jerya" were found to denote color;
- 3) the semantics of lexemes denoting achromatic and chromatic colors are clarified;
- 4) the compatibility of color names with reference nouns is determined.

The study is based on the descriptive **method**, systematization and interpretation of linguistic phenomena, with the help of contextual and distributive analysis of color units.

Scientific novelty of the study is the study consists in the fact that the system of color tokens in the story "Mykola Jerya" by I. Nechuy-Levytskyi is comprehensively considered.

Application Field. The materials can be used in lectures and practical lessons on lexicology in the course of the modern Ukrainian language, for the preparation of the special course "Color Map of Artistic Texts", in schools of various types in Ukrainian language classes during the study of the topic "Color vocabulary of the Ukrainian language" and at meetings of the linguistic circle.

Keywords: COLOR NAME, VOCABULARY, SEMANTIC ASPECT, GRAMMATICAL COMBINATION.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОЛЬОРОНАЗВ У МОВОЗНАВСТВІ.....	9
РОЗДІЛ 2. КОЛЬОРОНАЗВИ В ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО “МИКОЛА ДЖЕРЯ”	19
2.1. Лексеми, які належать до ахроматичних кольорів.....	19
2.1.1. Первинні лексеми-найменування ахроматичних кольорів.....	20
2.1.2. Вторинні лексеми-найменування ахроматичних кольорів.....	31
2.2. Лексеми на позначення хроматичних кольорів.....	35
2.2.1. Первинні лексеми-найменування хроматичних кольорів.....	35
2.2.2. Вторинні лексеми-найменування ахроматичних кольорів.....	49
ВИСНОВКИ.....	51
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

У координатах існування світу колір є тим його компонентом, який постійно супроводжує людське буття, тому лексиці на позначення назв кольорів належить чільне місце в художньому тексті. Письменники є носіями незвичайного бачення світу. На підсвідомому рівні у них формуються індивідуальні враження про кольори, які в подальшому з символічним значенням постають на папері.

У художніх текстах зафіксовано палітру кольороназв, які допомагають митцю яскраво зобразити як зовнішні обставини життя персонажів його творів, так і передати їхній внутрішній світ – особливості світобачення та світосприйняття.

Питання колірної лексики в сучасному мовознавстві не є новим. Воно постійно перебуває в полі зору дослідників лексики та дослідників індивідуального стилю того чи того письменника. В українському мовознавстві колірну лексику досліджували Н. Адах, А. Іншаков, А. Критенко, О. Куцик, Н. Лебедева, Н. Ніколаєва, О. Микитюк, М. Половинкіна, Т. Семашко та ін. Проте робіт, присвячених семантиці кольороназв та їхній сполучуваності в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”, ми не виявили.

Отже, **актуальність** пропонованої роботи зумовлена потребою вивчення семантики та сполучуваності лексем на позначення кольору в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Об’єкт дослідження – кольоролексеми в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Предметом дослідження є семантика та поєднуваність кольоролексем у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз колірної лексики в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Для досягнення поставленої мети маємо виконати такі **завдання**:

1) обґрунтувати теоретичні засади дослідження колірної лексики в українському мовознавстві;

2) виявити лексеми на позначення кольору, використані в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”;

3) з’ясувати семантику лексем, які позначають ахроматичні та хроматичні кольори;

4) визначити сполучуваність кольороназв із опорними іменниками.

Джерельну базу дослідження складають 250 речень із лексемами на позначення кольору, вибраних із повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

З метою успішного виконання окресленого кола завдань послуговуємося теоретичними і практичними **методами дослідження**. Основним є описовий метод з його універсальними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних фактів і явищ; як допоміжні використано контекстний та дистрибутивний аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що комплексно розглянуто систему кольоролексем у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря”.

Практичне значення дослідження. Матеріали можуть бути використані на лекційних та практичних заняттях з лексикології в курсі сучасної української мови, для підготовки спецкурсу «Кольористична мапа художніх текстів», у школах різних типів на уроках української мови під час вивчення теми «Кольорова лексика української мови» та на засіданнях лінгвістичного гуртка.

Структура роботи. Робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (56 найменувань). Обсяг роботи становить – 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОЛЬОРОНАЗВ У МОВОЗНАВСТВІ

Функціонування кольороназв спричинене процесами людського сприймання світу. Кольорова лексика є надзвичайно розгалуженою, що говорить про її інформативний рівень вбирання знань про навколишній світ. Значний вплив на людину здійснює колір, який оточує людину, де б вона не знаходилась. Колір у суспільстві допомагає орієнтуватися, як у просторі, так і часі, бути засобом регулювання стосунків у міжлюдському спілкуванні. Тема кольористики привертала увагу дослідників у різних сферах науки – у психології, дизайні, медичній галузі, рекламних роликах, мистецтві і, звичайно ж, лінгвістиці. Так чи так, а колір стає базисним при вивченні різних об'єктів, він же дає можливість для різночитань його семантики. А. Іншаков, вивчаючи історію колоративів в українській мові, дійшов висновку, що інтерес лінгвістів посилюється «у східнослов'янському мовознавстві останні 30 – 50 років» [17, с. 189]. Наявність в українській мові бази слів, які позначають колір, засвідчують високий ступінь розвитку мови, набуття нею на різних етапах генології суперечливих і нових семантичних полів. Колірна характеристика предметів і явищ має розвинену семантику.

Зрозуміло, колір можна розглядати ще й як лінгвістичне явище, тому не випадково мовні позначення кольорів постійно перебувають у полі зору мовознавців. Останні кілька десятиліть активізувалася увага до кольороназв у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці. Це пов'язано з ґрунтовними дослідженнями лексичних систем, семантичних полів.

Мовні форми кольористики вивчаються в концептах загальної мовознавчої теорії, коли необхідно словесно позначити колір і пояснити особливості інтелектуальної діяльності людини.

Колір розглядається як одна з репрезентацій чуттєвого досвіду особистості/соціуму, що перебуває у складних взаємозалежностях стабільності /

змінності, центричності / периферійності рефлексії на світ. Закономірним вважаємо той факт, що кольороназви привертають увагу мовознавців у галузі когнітивної семантики.

Нами було виявлено, що у працях дослідників простежується певна розбіжність у визначенні термінів щодо загальної назви лексем на позначення кольорів. О. Антонюк, О. Олександренко використовують термін «кольоратив» [2], О. Микитюк [34] користується терміном «кольороназва», Т. Семашко послуговується описовим зворотом «слова на позначення кольору» [44], Л. Топчій вживає термін «кольоронімінанта» [47] та ін. Отже, в українському мовознавстві існують неоднакові дефініції на позначення назв кольорів. А. Іншаков зібрав увесь масив термінів: «кольороназва, назва кольору, кольоропозначення, колірний термін, ім'я кольору, кольоронайменування, колірний прикметник, хроматонім, хроматизм» [17, с. 189]. Ці терміни походять переважно з живопису і стали основою для створення лінгвістичної кольористичної термінології.

Лексеми, що позначають кольори, утворюють групу лексики з розгалуженою системою, для якої характерна стійкість, різноманітність словотвірної структури, багата семантична палітра, закладена у соціальному й символічному навантаженні слова. Кольоронімінація є лінгвістичною універсалією, котра базується на тому, що основною одиницею кольоропозначення є колірний термін.

Д. Лісничий пояснює колірну лексику як «тримірну систему, де кожен колір може змінюватися в трьох напрямках, що характеризують колірний тон (домінуюча довжина хвилі), насиченість стосовно білого (чистий колір або з домішкою білого) і світлість (кількість світлового випромінювання (або відбиття)» [31, с. 219]. У цих напрямках є ядро (основа слова) і периферія (другорядні позначення), які не містять чітких меж між собою.

У сучасній лінгвістиці застосовується системний підхід до вивчення колірної лексики, але вчені ще не дійшли консенсусу у вирішенні цього питання.

Тож ще не вироблено питань, які б допомагали розрізнити цей пласт лексики. Мовознавці дотримуються згоди лише в двох аспектах:

1) «слово-кольоропозначення перш за все емоційно забарвлене, воно не тільки позначає колір, але й прагне виявити наше до нього відношення;

2) колір може бути виражений експліцитно (шляхом прямого називання кольору або ознаки кольору), й імпліцитно (шляхом називання предмета, колірною ознакою якого закріплена у повсякденному житті або культурі на рівні традиції)» [48, с. 124]. Очевидно, що другий аспект належить до найбільш розповсюджених, перший же відповідає за сенсоутворювальне навантаження слова.

Із-поміж досліджень, присвячених словам на позначенням назв кольорів, відзначаємо працю Л. Топчій. Учена склала типологічну характеристику кольоролексем. Вона запевняє, що за походженням кольорова лексика поділяється на два типи: перший (він же первинний, основний) стосується групи назв кольорів, значення яких не є вмотивованим. І ці лексеми є спорідненими з іншими кольоробарвами в інших слов'янських мовах. Групується вони за колірною схожістю. Наприклад, малиновий, вишневий і т.д. До другого типу належать периферійні кольоролексеми, у яких частиною слова є іншомовна морфема. Ця група слів характеризується тим, що до її складу входять частинки-фраземи.

Типологія кольороназв не обмежується лише походженням. Розрізняють кольорові назви «...за відношенням до поняття про нього» [47, с. 63]. Маються на увазі ті типи назв лексем, котрі вказують на конкретний характер кольоролексем (вмотивовані і невмотивовані) та кольоративи різних частин мови із вказуванням на ступінь насиченості колірної ознаки.

Учена не обмежується двома типологіями, вважаючи, що в художньому тексті варто розрізнити кольоролексеми, «за функцією створення багатих асоціативних словесних образів» [47, с. 64]. Серед лексем на позначення кольору виділяють емоційно-експресивні й оцінні.

Вивчення кольоративів розпочалося з 50–60 рр. ХХ ст., у цей же період розпочала становлення історична лексикологія. Варто погодитись із думкою вчених (О. Антонюк, О. Олександренко, А. Іншаков) про те, що кольороназви становлять специфічний пласт лексики. У мовознавстві під час дослідження лексем на позначення кольору розрізняють такі напрямки: «функціональний, лексико-семантичний та тісно пов'язані із ним когнітивний, граматичний, порівняльний та історичний» [18, с. 52]. Вчені приділяли увагу різним аспектам, пов'язаним із кольороназвами.

В українській мові назви кольорів, мінливість лексичного складу та семантичну природу кольороназв опрацьовували О. Дзівак [12], С. Замашна [14], А. Критенко [25]. В україністиці було захищено низку дисертацій з теми кольороназв в українській мові. Зокрема І. Бабій [3], Н. Давиденко [16], О. Микитюк [34], Л. Супрун [46]. Їхні роботи присвячені функціонування кольоролексики в певному тексті чи українській мові загалом.

Історико-етимологічними питаннями займались А. Іншаков, Г. Яворська та ін. Вони вивчали слов'янські лексеми на позначення кольору. А. Іншаков припускає дослідження історії окремих слів і груп слів, що називають колір, вивчення процесу формування груп кольоровизначення, а також їх складу в той або інший період розвитку мови. Крім того, учених цікавить проблема пошуку семантичного першоелемента, що дозволяє детально описати історію семантики колірних слів. На нашу думку, знати історію групи слів, що вивчається, їх походження необхідно, тому що такі знання є підставою, на якій базуються сучасні теорії концептуального вивчення колірних слів [16, с. 7].

Лексико-семантичний підхід презентується у працях М. Половинкіної [41, 42, 43]. Дослідниця розглядає семантичні та прагматичні підходи до осмислення кольороназв у польській та українській мові. Порівняльний підхід зумовлений наміром ученої розглянути лексичний склад кольороназв двох мов, зважаючи на їхню мовну спорідненість і історичні взаємовпливи.

У роботі «Семантична структура лексичних одиниць на позначення кольору в українській мові» Т. Семашко встановила особливості семантичної

структури прикметникового слова як носія безпосередньої ознаки. Ученій вдалося визначити шляхи розвитку значень слів-кольоративів, простежити за результатом семантичного розвитку слів на позначення кольору [44, с. 14].

Науковці звертають увагу на сучасні особливості системи лексем, які називають колір: розглядаються процеси розвитку семантичної структури окремих кольорів, формування додаткових до основного образних, символічних значень у кольоровизначення, становлення лексико-семантичних груп колірних слів. Це дозволяє на підставі спільності значень розподілити колірні слова за групами, а також виявити кольоровизначення, ужиті в художній мові в прямому і переносному значенні [13, с. 177].

О. Кучерук вивчала семантику фразеологічного цілого, до складу якого входить кольороназва. Так, при зіставленні з вільним слововживанням відповідної колірної лексики, розрізняють значення слова. Такий підхід передбачає визначення особливостей значеннєвої природи слів-кольороназв у мові та мовленні [27, с. 40].

У граматичному підході розглядаються морфологічні і синтаксичні особливості визначення кольору слів. Звертається увага на способи мовного оформлення кольоровизначення в художньому тексті з метою виділити серед них найчастотніші й прагматично значущі. Знання морфологічної, синтаксичної специфіки вказаної групи слів дозволить в деяких випадках визначити, в якій образній функції буде реалізований колоратив [17, с. 189]. У дослідженні щодо характеру дериваційного потенціалу прикметників на позначення кольору в сучасній українській мові (у праці В. Грещука) розкривається потенціал української лексики загалом. Лінгвіст намагався комплексно підійти до опрацювання системи дериватів, котрі об'єднуються частиномовною спільністю твірного слова – десубстантивів, девербативів, деад'єктивів тощо, зокрема з'ясування ролі твірних слів у дериваційних процесах та словотворчих потенцій частин мов, а в їх межах – менших структурно-семантичних груп [10, с. 63].

Когнітивний підхід, який тісно пов'язаний з семантичним і через нього виводить дослідників в коло проблем ментальної свідомості кольору. За

порівняно незначний час існування цієї галузі з'явилась величезна кількість підходів, поглядів, наукових спроб злити міждисциплінарні знання в єдину модель «мова – мислення». Спільним для них є концептуальний аналіз, що є логічним продовженням традиційного семантичного аналізу. Їх взаємозв'язок зумовлений спільним предметом – мовним і мовленнєвим значенням [17, с. 190].

При аналізі денотативності референтної об'єктивації колірної ознаки (кольороназва «зелений») виявляється специфічна семантика кольороназви в когнітивному аспекті, а разом із нею і сенсорний, сенсорно-ментальний і ментально-сенсорні компоненти семантики кольороназви [див. 43, с. 39].

Порівняльний підхід щодо визначення лексем на позначення кольору дозволяє отримати інформацію про схожість/відмінність колірних спектрів різних мов. У цьому контексті розглядаються національно-специфічні, лінгвокультурні особливості кольоропозначення, про понятійні моделі бачення світу, моделях інтерпретації миру в окремих мовах. Цей підхід є продовженням когнітивного й доцільний в межах сьогоденного інтересу до ефективної міжкультурної співпраці [25, с. 101]. Н. Ніколаєва розглядає специфіку функціонування лексико-семантичних груп кольоропозначень у сучасній німецькій, українській та російській мовах у публіцистичному дискурсі [39, с. 108].

Відзначимо, що крім «прямих досліджень» (уточнення семантики конкретних термінів кольору або побудова систем кольоровизначення в різних мовах), кольоронайменування активно вивчалися в таких різних галузях, як відпрацювання методів виділення семантичних полів, етимології історії мови, когнітивістиці, прагматиці і навіть фізіології (вивчення домінантності півкуль мозку).

На розвиток лексики на позначення кольору впливають різноманітні чинники, зокрема й соціокультурний. Завдяки йому простежується предметно-оцінне бачення світу. За класифікацією А. Критенко, кольороназви української мови прийнято поділяти на основні й другорядні. Основними є назви давнього походження, генетично споріднені з кольороназви в інших слов'янських мовах,

вони становлять ядро всієї лексико-семантичної групи кольороназв, навколо якого розташовані назви пізнішого походження. Цими основними є сім семантично незалежних назв, які позначають – колір без відтінків: червоний, жовтий, зелений, голубий, синій, білий, чорний. Усі інші є назвами відтінків основного тону, що вказують на міру вияву колірної якості, на інтенсивність колірному тону, змішування кольорів, на колірну ознаку, якої набув предмет у результаті якоїсь дії чи процесу, і на ряд інших ознак. «Вони семантично об'єднуються навколо основних: це майже всі наявні в мові колірні назви (сіруваті, зелененький, чорнющий, блідий, багристий та ін.)» [53, с. 82].

Вивчаючи колористичну лексику та зважаючи на фізичну природу світлових хвиль, поділяють усі кольороназви на дві групи: ахроматичні та хроматичні кольори. Ахроматичні кольоропозначення – ті, які відрізняються один від одного тільки мірою світлості. До ахроматичних кольорів належать білий, чорний і всі проміжні між ними сірі відтінки. Хроматичні кольоропозначення – ті кольори та їх відтінки, які ми розрізняємо в спектрі (червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий). У дослідженні користуватимемось цієї класифікацією.

М. Половинкіна називає лексико-семантичне поле смисловою парадигмою, яка вміщує в собі лексеми за спільною семантичною ознакою. До поля належать лексичні одиниці, що повинні відходити до «різних частин мови та різних мовних форм (діалекти, соціолекти тощо)» [42, с. 19]. Лексико-семантична система вважається однією з найскладніших мовних систем, яка умотивована багатовимірністю її структури, неоднорідністю одиниць, які входять до неї, різноманітністю відображених у них відношень і відкритістю для постійного поповнення новими одиницями (словами та значеннями). Лексико-семантична система вирізняється «своєрідністю мовних систем (фонологічної і граматичної) безпосередньо пов'язана з об'єктивною дійсністю, віддзеркаленням якої вона є» [51, с. 23].

Лексико-семантичні параметри кольороназв містять лексеми ядра та лексеми, які належать до периферії. Лексемам ядерної зони властиво зберігати

мовне невизначення (такі ознаки, які засвідчують про їх семантичну хибу), мати переносні значення та абстраговані ознаки, визначені особливостями природи прикметника. Периферійність здатна уособлювати семантичну вмотивованість: малиновий є порідним від малина і т. д. Часткова несамостійність зумовлена тим, що значення слова необхідно тлумачити за допомогою словника.

У вітчизняному мовознавстві про системність лексики було заявлено ще в минулому столітті. У мовознавстві О. Потебня обґрунтував загальну теорію слова як у плані форми, так і в аспекті змісту (славнозвісна теорія внутрішньої форми слова, вчення про ближче і даліше значення слова, його багатозначність та історичну змінність значень), закликав учених вивчати семантичні відношення між словами, закони й правила внутрішніх змін у групах семантично пов'язаних слів.

Значення слова, його цінність (значеннєвість) залежить тією чи тією мірою від значень інших семантично пов'язаних із ним слів, від місця слова в лексико-семантичній парадигмі, тобто від його парадигматичних відношень.

Найбільшим парадигматичним об'єднанням є лексико-семантичне поле. Лексико-семантичне поле – це сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Це слова, пов'язані з одним і тим самим фрагментом дійсності. Так, скажімо, в лексико-семантичній системі будь-якої мови можна виділити поле руху (переміщення), поле часу (темпоральне), поле погоди (метеорологічне), поле розумової діяльності (мислення), поле почуттів тощо. Лексико-семантичні поля є відносно автономними, бо пов'язані між собою, що засвідчується багатозначними словами, які різними своїми значеннями входять до різних полів. Отже, лексико-семантичні поля визначаються зв'язком слів або їх окремих значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору.

Специфіка кольоролексем постає в тому, що вони здатні розкривати, доповнювати й формувати тло художнього твору. Крізь колірні параметри

визначається загальні об'єкти, предмети тощо Появою нового кольору в мові дослідники завдячують письменникам, котрі створюють індивідуально-авторські кольоролексеми. Їм належить найвиразніше функціонування кольоролексем у тексті. Лінгвісти намагають охопити своєю увагою весь пласт слів-кольорів і неологізмів.

Кожне поле є своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі. Ця мозаїка не збігається в різних мовах, бо кожна мова по-своєму членує об'єктивний світ. Національна специфіка лексико-семантичних полів виявляється в кількості наявних у полі слів і в характері опозиції між компонентами поля [46, с. 4].

Лексико-семантичне поле має своє ядро й периферію. Ядро містить найважливіші слова. Вони пов'язані між собою сильними семантичними відношеннями й утворюють синонімічні, антонімічні і родо-видові групи. На периферії містяться функціонально менш важливі слова, які, як правило, належать і до іншого лексико-семантичного поля.

У межах лексико-семантичного поля виділяють лексико-семантичні групи. У середині лексико-семантичних груп виділяють ще тісніше пов'язані «семантичні об'єднання (їх називають лексико-семантичними категоріями) – синоніми, антоніми, конверсиви, гіпоніми» [41, с. 13].

У сучасному мовознавстві на сьогодні існує декілька підходів до вивчення синонімії. Одні дослідники акцентують на тотожності або подібності значень, інші – на їх повній чи частковій взаємозамінності в тексті, треті – на їх оцінно-стилістичній характеристиці. Серед слів з протилежним значенням – антонімів – можна виділити декілька груп, що різняться між собою характером протиставлення:

1) антоніми, які виражають контрарну протилежність, тобто такі, які перебувають в градуальній опозиції, через що між ними можна вставити слово, яке позначає щось середнє (молодий – старий, високий – низький; між ними можна вставити середнього віку, середньої висоти);

2) антоніми, які виражають доповнювальні, комплементарні відношення. Тут заперечення одного члена дає значення іншого (живий – мертвий, істинний – хибний);

3) антоніми, які виражають контрадикторну протилежність; один із членів, що вживається з заперечним префіксом не-, не має точної семантичної визначеності (молодий – немолодий);

4) антоніми з векторною протилежністю (входити – виходити, приїжджати – виїжджати, одягатися – роздягатися, вмикати – вимикати). Як правило, в працях, присвячених антонімії, говорять про антонімічні пари, однак нерідко трапляються антонімічні тріади (минуле – сучасне – майбутнє) [37, с. 44].

Отже, пласт кольоролексики є одним із найбільш досліджуваних у мовознавстві, оскільки колір супроводжує людину з перших днів життя, тому науковці ставлять собі завдання вивчити його складність протягом тривалого періоду існування мови. Кольороназви складають систему з чіткою групою слів на позначення предметів побуту, явищ природи, об'єктів і т.д. Лексико-семантичні особливості під час вивчення лексем на позначення кольору розкриваються упродовж тривалого опрацювання відповідної лексики. У художньому мисленні автора закладено новаторські кольороназви, котрі визначають його ядро та периферію.

РОЗДІЛ 2

КОЛЬОРОНАЗВИ В ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «МИКОЛА ДЖЕРЯ»

У мовознавстві презентовано різні підходи до типології лексем на позначення кольору. За висловленням А. Іншакова, одностайної думки щодо розподілу кольорового спектру не існує. У східнослов'янському мовознавстві традиційно визначають одинадцять термінів-кольоропозначень: *білий, чорний, червоний, синій, жовтий, коричневий, сірий, зелений, фіолетовий, рожевий і помаранчевий*, які закріпилися як основні складники колірної номенклатури української мови [17, с. 190]. За основними характеристиками дослідники кольору виокремлюють ахроматичні кольори, що мають тільки одну характеристику – світлість, яка визначається кількістю відбитого від поверхні світла, та хроматичні кольори, тобто колірні, зафарбовані. До ахроматичних кольорів зараховують білий, сірий і чорний, до хроматичних – сім кольорів спектру та всі їхні відтінки. Такий поділ кольоронайменувань запозичено й лінгвістикою, їх поділяють на дві групи: ті, що позначають ахроматичні кольори, та ті, що позначають хроматичні кольори. У своєму дослідженні ми так само поділяємо кольороназви на ці дві групи.

За походженням учені поділяють лексеми на позначення кольору на первинні, що не співвідносяться в сучасній мові з іменниками-референтами, означають абстрактні колірні якості – жовтий, зелений, червоний (їхнє походження розкривається за допомогою етимологічного аналізу), та вторинні, утворені за колірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (багряний, рожевий) [17, с. 190].

2.1. Лексеми на позначення ахроматичних кольорів

Як сказано вище, до ахроматичних кольорів зараховують білий, чорний і сірий. Лексеми на позначення цих кольорів є первинними. На нашу думку, до назв ахроматичних кольорів варто зарахувати також вторинні лексеми-

кольороназви *сивий, темний і сизий*. Тлумачний словник української мови подає такі значення слова *сивий*: ‘який утратив своє забарвлення, став білим, срібlistим (про волосся)’, ‘який має сірувато-біле, темно-сіре і т. ін. забарвлення шерсті або пір’я (про тварин)’, ‘сірувато-білий, білястий, білуватий’ (СУМ, IX, с. 153). Для слова *темний* словник подає значення ‘позбавлений світла’, ‘кольором близький до чорного’ (СУМ, X, с. 67). Як бачимо, значення слів *сивий* і *темний* відповідають визначенню ахроматичних кольорів. Уважаємо за можливе до цієї групи зарахувати і вторинну лексему на позначення кольору *сизий*. Значення слова *сизий* у словнику витлумачено так: ‘темно-сірий із синюватим полиском; сіро-голубий’, ‘який має синюватий відтінок (про шкіру обличчя та його частин)’ (СУМ, IX, с. 162). Цей колір стоїть на межі між ахроматичними й хроматичними кольорами, тобто є перехідним.

У повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря” зафіксовано лексеми-найменування всіх ахроматичних кольорів: первинні – *чорний, сірий, білий*, вторинні – *темний, сивий і сизий*.

2.1.1. Первинні лексеми-найменування ахроматичних кольорів

Первинні лексеми на позначення ахроматичних кольорів постають досить продуктивними в аналізованому творі. Констатуємо як найчастотнішу із них лексему *чорний*, яку письменник використовує в прямому та переносному значенні. Кольороназву *чорний* у значенні ‘кольору сажі, вугілля, найтемніший; протилежне білий’ (СУМ, XI, с. 352) митець уживає для створення в читача конкретного уявлення про колір різних предметів одягу та тканини, зокрема:

1) головних уборів. Лексема *чорний* поєднується з лексемами на позначення узвичаєних на той час головних уборів – *шапка, картуз, хустка*: **Чорна** смушева шапка скотилась з голови на траву (І. Нечуй-Левицький, с. 1); На йому була проста одежа: широкі крамні сині штани, біла сорочка й **чорна** смушева шапка (І. Нечуй-Левицький, с. 13); Задерживіст перев'язав **чорну** шапку червоним поясом (І. Нечуй-Левицький, с. 16); Його голова, прикрита **чорною** драною шапкою, нагадувала нічну хижу птицю з коротким дзьобом, з круглими

очима (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Ондечки виїхав і сам пан Бжозовський на коні, в чоботях з блискучими довгими халявами, з батогом у руці, в **чорному** картузі на голові* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *З хати вибігла отаманова жінка, українська молодиця, вже немолода, але проворна, рівна й висока, в синьому керсеті, зав'язана по-полтавській, низенько, **чорною** хусткою з червоними квіточками* (І. Нечуй-Левицький, с. 14);

2) верхнього одягу – *чорна жилетка, чорний сюртук, чорна свита: То був товстий, здоровий жид, з рудою бородою, з сірими очима, в **чорній** оксамитовій жилетці* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); ***Чорний** довгий сюртук, вишневий оксамитовий картуз на потилиці давали йому дуже характерний вид* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Махали руки, дригали ноги, метлялись поли синіх жупанів, **чорних** свиток; між тим усім блискали довгі кінці червоних поясів* (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *Просто до вогню ішов якийсь чоловік в **чорній** старій свиті, в драній шапці, з торбиною на плечах* (І. Нечуй-Левицький, с. 12);

3) деталей та прикрас убрання – *чорний галстук, чорна стрічка: Комірчики й сорочка, **чорний** блискучий галстук на шиї були засмальцьовані, аж блищали проти сонця* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Трава позбивалась докупи, ніби клубки **чорних** стрічок* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Довгі без кінця мережі моталися на легкому вітрі, неначе жмути **чорних** шнурків, вимочених в смолі* (І. Нечуй-Левицький, с. 13);

4) тканини: *Вікна чорніли, неначе позавішувані **чорним** сукном* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *В хаті стало чорно, наче хто позатуляв вікна й пообкладав стіни **чорним** сукном* (І. Нечуй-Левицький, с. 3).

У поєднанні з іменниками *сорочка, поділ спідниці* прикметник *чорний* зафіксований лише в переносному значенні – ‘не випраний, нечистий’ (СУМ, XI, с. 352]: *На Миколі була **чорна**, мов земля, сорочка, подерта свита, старі шкаרבани з дірками, звідкіль виглядали солом'яні устілки* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Поруч з Миколою сиділи за столом бурлаки в таких **чорних** сорочках і з такими невмитими видами, з такими бруснатими щоками, з такими кудлатими головами, що й дивиться було страшно* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *По всьому*

дворі й по тому місті сновигали позамазувані робітники, в **чорних** сорочках, з чорними видами (І. Нечуй-Левицький, с. 10); Вона була убрана зовсім попанській, але її лице, її нечепурна одежа, **чорний** поділ спідниці і розкудлане волосся на голові – все це показувало, що вона не панія (І. Нечуй-Левицький, с. 10).

Дуже часто кольороназва **чорний** у своєму прямому значенні трапляється в тексті повісті для вираження зовнішності персонажів, увиразнює та підсилює їхні прикметні риси – *чорне волосся, чорні коси, чорні кучері, чорні брови, чорні вуса, чорні вії, чорні очі*. Такі поєднання мають народнопоетичний характер, у них лексема **чорний** функціює як постійний епітет. Найчастіше використовує письменник поєднання *чорні брови*, яке підкреслює природну вроду українців: *Микола вгледів її тонкий стан, сорочку з товстого полотна, червоне намисто на шії; вгледів її лице з **чорними бровами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Він пішов до хати, а та пісня, а ті **чорні брови** не сходили в його з думки* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Хваліть, та глядіть, щоб часом не перехвалили на один бік, — промовив Микола й почув, що в його душі лунає пісня незнайомої дівчини, а перед очима мріє кругле молоде лице з **чорними бровами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Микола догнав дівчат на перелазі й зараз впізнав ту дівчину, що брала воду в березі: впізнав її гнучкий, тонкий стан, **чорні брови**, широкий лоб, кругле лице і дві товсті коси кругом голови, за котрими горіли на сонці червоні ягоди калини між зеленим листом* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *В її батька є воли й корови, а в Варки **чорні брови*** (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *"Ой господи! Що це я верзу парубкові про своє весілля!" – подумала вона; але глянула вона на Миколу, і його **чорні брови** знов виманили у неї усю щирю правду* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *В високому очіпку, в квітчастій здоровій хустці на голові, вона стала молодницею ще вища й показніша, її чимале лице неначе побільшало; **чорні брови** були ніби намальовані на широкому чолі* (І. Нечуй-Левицький, с. 4). Трохи рідше, але теж часто трапляється поєднання *чорні вуса*: *Його довгий **чорний вус** спустився вниз, неначе п'явка; густі брови були насуплені* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Ту злість примічав він навіть в його довгих **чорних вусах**, в міцно стиснених губах, в*

твердому неласкавому голосі (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Заблищала червонуватим світом чиясь голова, а далі заманячило лице з **чорними вусами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *З-за верби висунулась кінська голова, а за нею зачорніла висока шапка, зачервоніло повне лице з довгими **чорними** кудлатими **вусами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 1). Так само подибуємо в повісті поєднання *чорні очі*: *Нимидора замовкла й схаменулась, їй стало чудно, що вона розказує за себе хлопцеві, котрого побачила вперше; але як глянула вона на його **чорні очі**, то їй знов схотілось говорити про свою лиху долю* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Огонь блиснув на його лице і проти вогню заблищали його **чорні швидкі очі** й забігали разом по всіх бурлаках, неначе він дививсь zarazом кожному в очі* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *чорні коси, чорне волосся, чорні кучері: **Чорні товсті коси** лисніли на голові проти вечірнього сонця, а червоне намисто на синьому керсеті ніби ще більше додавало вогню й рум'янцю її палкому видові й постаті* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Мокрина знімала хліб з воза й клала на простелене на траві рядно, її **чорні коси** лисніли на сонці, мов чорні лиснючі гадюки, а червоне намисто ще побільшувало рум'янець на її щоках* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Вона бачить, що Микола молодий, з **чорними кучерями** на голові, в білій сорочці, підперезаний червоним поясом* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *чорні вії: Він тепер придививсь, що в неї були темні, як терен, очі і довгі-довгі **чорні вії*** (І. Нечуй-Левицький, с. 2);

Для характеристики персонажів письменник використовує по два поєднання з лексемою *чорний* в одному реченні. *Чорні брови і чорні вуса, чорні брови і чорне волосся, чорні вуса і чорні очі* – для увиразнення краси українських парубків і чоловіків: ***Чорні брови, чорні вуса** запалили серце молодій дівчини* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); ***Чорне волосся** на голові, **чорні рівні брови** дуже виразно блищали на білій свиті* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Отаман був чоловік невисокий, але дуже широкий в плечах, з великою головою, з здоровими **чорними вусами**, з запаленим лицем і **чорними** блискучими **очима*** (І. Нечуй-Левицький, с. 13). *Чорні брови і чорні коси* – для змалювання краси українських дівчат і жінок: *Ще раз обернулась вона, зирнула на річку, на його, і він ще раз побачив її*

кругле лице, тонкий рівний ніс, **чорні брови та чорні товсті дві коси** на голові (І. Нечуй-Левицький, с. 1).

Кольоролексема *чорний*, уживана в значенні ‘темний, темніший у порівнянні із звичайним кольором’ (СУМ, XI, с. 352), слугує для опису явищ зовнішнього світу, поєднуючись із назвами явищ природи – *чорне небо, чорна хмара, чорна смуга, чорний пояс, чорна ніч, чорна хвиля, чорне поле, чорна рілля, чорна долина, чорна гора*: *Все **чорне небо** вгорі заблищало вогнем, замиготіло рівними хвилями, неначе кліпало якимсь страшним оком, кидаючи кров’яний світ на село, на ставок, на річку, на греблю, на верби, на широку долину* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Верби стали стіжками на панському току, і **чорне небо** замиготіло страшним полум’ям; весь тік, вся Вербівка вже ніби палала перед його очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *На небі раптом зашуміло й загуло, неначе сосновий ліс на вітрі, а **чорна хмара** так швидко росла й бігла, що можна було слідкувати за нею очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *Все небо вкрите **чорними хмарами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Кругом неба однизу, стояла **чорна**, як земля, **смуга**, неначе огняне небо було підперезане оксамитовим поясом* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Червоне кружало серед неба поменшало, а оксамитовий **чорний пояс** внизу над землею все ширшав, доки не піднявся до самої середини неба* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *На фоні **чорної ночі** всі вони так біліли проти вогню, ніби вогонь пронизував їх наскрізь, ніби вони були вилиті з білого прозорого скла* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Тим часом сховався повний місяць, неначе виринув з **чорної хвилі*** (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Він лежав лицем просто неба й дививсь на темне небо, засіяне зорями, ніби **чорне поле** пшеницею* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Білі вітрила на кораблі стали проти неї ще біліші й блищали, неначе проти **чорного** поораного **поля*** (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *Усе небо було вкрите густими хмарами, неначе **чорною ріллею*** (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *На далекому плесі кахкала дика качка, зашелестіла в оситнягу, збила крилами воду й перенеслась над огнем, неначе грудка **чорної ріллі*** (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Вони ввійшли в темну **чорну долину** і неначе одразу пірнули під землю* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Місяцями кругом озера, а найбільше*

коло білої пересипі, ніби тонули в зеленій воді високі, густі, як ліс, очерети та оситняги, а за пересип'ю синіло Чорне море, піднімалося все вгору, зливалось далеко з туманом на небі, з золотим світом сонця, стояло ніби сумна далека **чорна гора** і неначе було наготові шубовснуть всією товщею і залити білу пересип, і озеро, і зелені очерети, і широкий степ (І. Нечуй-Левицький, с. 14).

Так само зі значенням 'темний' поєднується лексема *чорний* з іменниками на позначення предметів, пов'язаних із рослинним і тваринним світом та міфічними істотами: **Чорні стовбури** тополь чорніли проти вогню, ніби виковані з заліза (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Раставиця* крутилась на левадах, ніби вогняна гадюка, що сипле іскрами, а в кров'яному ставку одбивались **чорні стовбури** осокорів, **чорне** безлисте гілля верб, неначе в прозору кров хтось накидав чорного дроту та залізних стовпів (І. Нечуй-Левицький, с. 7); Другий рядок старих скирт чорнів проти вогню, неначе якісь здорові й довгі **чорні звірі** стояли рядками коло полум'я (І. Нечуй-Левицький, с. 7); На товстих шнурках теліпались **чорні раки**, неначе здорові **чорні павуки**; подекуди блищав білий дрібний баламут, чи скумбрія, зачепившись за шнурки жабрами, ніби хто обтикав мережу срібними ножами (І. Нечуй-Левицький, с. 15); ...між тими колесами закрутились **чорні дідьки** з рогами, з хвостами, з цапиними бородами, з огняними висолопленими язиками (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *Кодола* свиснула і розкрутилась мов **чорна гадина** (І. Нечуй-Левицький, с. 15).

Із таким самим значенням у повісті постає і поєднання лексеми *чорний* із іменниками на позначення створених людиною об'єктів, речовин, продуктів харчування – *чорна покрівля*, *чорна копиця*, *чорний стовп*, *чорна соха*, *чорний невід*, *чорна мережа*, *чорний тин*, *чорний дріт*, *чорний дим*, *чорний хліб*: *Вся Колонтаївка* рябіла й чорніла серед степу **чорними покрівлями хат**, жовтіла очеретяними тинами та високими окопами (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Дельфін* зомлів, і його викинули на берег, мов **чорну копицю** (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *В тому місці*, нижче од *Замка*, під самою скелею стояла *фабрика*, здорова, біла, висока, з високим **чорним стовпом**, котрий виганявся трохи вище од скелі (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *За містечком* *осторонь* стояли здорові *сахарні* з

високим чорним стовпом (І. Нечуй-Левицький, с. 9); *Коло самого ставка стояв рафінад та костопальні з високими чорними стовпами* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Серед його стояли дві чорні задимлені сохи з розсішками з бантиною зверху* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *Над самим лиманом, на зеленій траві, між двома високими стінами молодого очерету, висіли чорні неводи на підтечах, повбиваних в землю* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *За кодолами з моря виникли й посунулись на берег довгі клячі і потягли за собою чорну обсмолену мережу* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *З води полізли ніби два чорні тини з мережі* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Раставиця крутилась на левадах, ніби вогняна гадюка, що сипле іскрами, а в кров'яному ставку одбивались чорні стовбури осокорів, чорне безлисте гілля верб, неначе в прозору кров хтось накидав чорного дроту та залізних стовпів* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *З десять скирт хліба палало заразом, наче десять ставників горіло, а од їх піднімався густий дим, то чорний, як смола, то білий, як осінній туман* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Купа чорного диму вихопилась з-під її високої покрівлі, прорвалась і валувала вгору, ніби вище од самих хмар* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Скрізь було чути гук, шум, гам, свист. Мащини в заводах стукотіли та гуркотіли, аж стіни гули й трусились. З високих виводів завжди валували стовпи чорного, смердючого диму* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Хліб був чорний, як свята земля* (І. Нечуй-Левицький, с. 10).

Кольороназву *білий*, що позначає колір, протилежний до чорного, письменник використовує в тексті аналізованого твору дуже широко, але трохи рідше, ніж кольоронайменування *чорний*. Пряме значення лексеми *білий* словник подає так: 'який має колір крейди, молока, снігу; протилежне чорний' (СУМ, I, с. 181). Засвідчено цю лексему з таким значенням у поєднаннях із іменниками на позначення будівель та їхніх частин – *біла церква, біла фабрика, біла хата, білий домок, біла стіна*: *Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Ввечері з'явилось на долоні велике містечко з двома білими мурованими церквами* (І. Нечуй-Левицький,

с. 9); *В тому місці, нижче од Замка, під самою скелею стояла фабрика, здорова, біла, висока, з високим чорним стовпом, котрий виганявся трохи вище од скелі* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Все село було видно, як на долоні, з усіма білими хатами, з клунями, з церквою, з садками й вербами* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Все було сіре, невеселе, тільки кругом панської білої мурованої хати росли густі зелені акації та абрикоси* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Між білими, чистими німецькими домками, між зеленими вербами чорніли дві довгі казарми для бурлак* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Невеличка хата насилу світилась білими стінами через густий рядок верб* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Червоний світ миготів по білих стінах, по молодому Нимидориному лиці* (І. Нечуй-Левицький, с. 6).

Так само з прямим значенням вживана ця лексема і в поєднанні з іменниками на позначення предметів побуту, одягу (зазвичай святкового) та їхніх елементів – *біла свита, біла сорочка, білий пружок намітки, білий рукав: Світ вечірнього сонця заглянув в причілкове вікно і позолотив білу скатерть на столі, білу стіну з понамальовуваними червоними та синіми квітками в зеленому листі* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Стіл був застелений білою скатертиною, а на столі лежав хліб з дрібком солі зверху* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Джеря закотив полу свити, засунув руку в кишеню, витяг звідтіль білу хусточку з червоними пружками, вив'язав з узла карбованці і поклав на стіл* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *За Джериною хатою, під старою грушею, на зеленій траві спав молодий парубок, підклавши під голову білу свиту* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Чорне волосся на голові, чорні рівні брови дуже виразно блищали на білій свиті* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Джериха скинула намітку й почала її згортувать, а згорнувши намітку, допомгла синові складать білу празникову свиту дрібними фалдами* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Гаряче сонце заглянуло під грушу, обсипало вогнем білу сорочку, чорняве лице* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Вона бачить, що Микола молодий, з чорними кучерями на голові, в білій сорочці, підперезаний червоним поясом* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Чорні брови здалеки дуже виразно*

чорніли під **білим пружком намітки** (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Червонуватий світ* заблищав на її виду, на синьому керсеті, на **білих рукавах** (І. Нечуй-Левицький, с. 17).

Пряме значення в повісті притаманне лексемі *білий* і в поєднаннях із іменниками на позначення оздоблень будівель, одягу: *Шлях вився до великої мурованої брами; коло брами стояла сторожка для вартового, помальована **білими** й чорними **смугами**, як малюють скарбові сторожки для москалів* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Пересип була дуже плисквата й слалася, неначе **біла стрічка**, понад морем, oddіляючи здорове солоне озеро од моря і од лиману* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Виски й тім'я ще чорніли й лисніли, і тільки ніби **білим пилом** припали, а сивина обхопила його голову, ніби **білим вінком**, як буває у чорнявих людей з цупким густим волоссям* (І. Нечуй-Левицький, с. 20)

У поєднанні з іменником *сорочка* лексема *білий* іноді передає не тільки значення власне кольору, але й ‘вимитий, випраний; чистий’ (СУМ, I, с. 181): *Одна чепурна молодиця в **білій сорочці** замітала казарму і згортувала з полів барліг* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *На йому була проста одежа: широкі крамні сині штани, **біла сорочка** й чорна смушева шапка* (І. Нечуй-Левицький, с. 13).

Фіксуємо в повісті також широке використання лексеми *білий* у поєднанні з іменниками на позначення природних явищ та природних матеріалів – *біле павутиння, біла хмара, біла хвиля, білий гребінь, білий цвіт, біла китиця, білий садок, білий камінь, біла пересип, білий берег, білий пил*. У таких сполуках слово *білий* набуває значення ‘який кольором наближається до крейди, молока, снігу; світлий’ (СУМ, I, с. 181): *Все синє небо було ніби засноване **білим**, як пух, легким, як шовкові нитки, **павутинням*** (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *Проти сонця павутиння лисніло, наче легка літня **біла хмара** порвалася на небі, розпалась на нитки, на тонкі пасма та й полетіла на землю* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *Під ним шумить і б'ється об каміння **біла** водяна **хвиля*** (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *З моря набігла хвиля з **білими** густими **гребенями** і почала ніби танцювати кругом човна* (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *Хазяйка довго стояла, дивлячись на човен, де далеко блищала **біла** сорочка на отаманові, неначе він стояв витесаний з **білого***

каменя (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *На морі картина була сумна, ніби пекельна, зате ж біла пересип, білий берег так блищав проти місяця, неначе од його лився білий світ на саме море* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Виски й тім'я ще чорніли й лисніли, і тільки ніби білим пилом припали, а сивина обхопила його голову, ніби білим вінком, як буває у чорнявих людей з цупким густим волоссям* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); *З десять скирт хліба палало разом, наче десять ставників горіло, а од їх піднімався густий дим, то чорний, як смола, то білий, як осінній туман* (І. Нечуй-Левицький, с. 7).

Із таким самим значенням вживане слово *білий* і для зображення кольору цвітіння рослин: *Джерин садок завітчався білим цвітом* (І. Нечуй-Левицький, с. 5); *Акації стояли саме в цвіту, завітчані безліччю білих китиць* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Чи глибокими снігами, чи зеленими лугами, чи білими вишневыми садками?* (І. Нечуй-Левицький, с. 20).

Значення 'який кольором наближається до крейди, молока, снігу; світлий' лексема *білий* має і в поєднанні з іменниками-назвами представників фауни: *В небі крутились білі мартини й чайки, а здорові білі з червоними носами баби, неначе лебеді, вкривали купами й море, й береги* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *На товстих шнурках теліпались чорні раки, неначе здорові чорні павуки; подекуди блищав білий дрібний баламут, чи скумбрія, зачепившись за шнурки жабрами, ніби хто обтикав мережу срібними ножами* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Дрібний білий баламут тріпався й побивався цілими копицями, неначе з-під землі вискакував цілий фонтан перлин, неначе бризкала з-під землі кришталева вода й одбивала в собі проміння місяця* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Гордо й пишно, як білий лебідь, ледве сунувся корабель по воді* (І. Нечуй-Левицький, с. 16).

У сполуках із іменниками *берези, кінь, вітрила* лексема *білий* вживана як постійний епітет, що має народнопоетичний характер: *Дерево чорніло, як залізні стовпи, і тільки білі берези ясно й виразно лисніли, неначе обшиті полотном та облиті рожевим соком* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Микола приїхав на білому коні!* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Перед ним стояв дужкою рівний берег, а за ним*

на синьому морі плив здоровий корабель, розпустивши всі свої **білі вітрила** (І. Нечуй-Левицький, с. 16); **Білі вітрила** на кораблі стали проти неї ще біліші й блищали, неначе проти чорного поораного поля (І. Нечуй-Левицький, с. 16).

Зі значенням ‘безколірний, безбарвний, прозорий’ уживає письменник кольороназву **білий** при іменникові *скло*: *На фоні чорної ночі всі вони так білили проти вогню, ніби вогонь пронизував їх наскрізь, ніби вони були вилиті з білого прозорого скла* (І. Нечуй-Левицький, с. 15).

Сірий колір є проміжним від білого до чорного. Кольороназва *сірий* у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря” трапляється нечасто. Переважно письменник використовує її у поєднанні з іменником *очі*, для позначення їхнього кольору. У такій сполучці ця лексема використана в своєму прямому значенні ‘колір, середній між білим і чорним’ (СУМ, IX, с. 229): *Над ворітьми блиснули вирячкуваті неласкаві **сірі очі*** (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Бжозовський спанхнув: його червоне повне лице стало ще червоніше, **сірі очі** аж налились кров'ю* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Коло одного стола сидів директор, високий, поставний білявий німець з довгими вусами та **сірими очима*** (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *То був товстий, здоровий жид, з рудою бородою, з **сірими очима**, в чорній оксамитовій жилетці* (І. Нечуй-Левицький, с. 10).

Лише в одному реченні трапилося поєднання розгляданого кольоронайменування із іменником на позначення будівельного матеріалу: *Корчма була збудована з **сірого** піскуватого **каменя** й стояла необмазана* (І. Нечуй-Левицький, с. 12). У цьому випадку лексема *сірий* теж використана в її прямому значенні.

Переносне значення ‘неяскравий, тьмянний’ (СУМ, IX, с. 229) виявляємо лише в одному реченні, вжитому в аналізованій повісті І. Нечуя-Левицького: ***Все** було **сіре**, невеселе, тільки кругом панської білої мурованої хати росли густі зелені акації та абрикоси* (І. Нечуй-Левицький, с. 12).

2.1.2. Вторинні лексеми-найменування ахроматичних кольорів

Вторинні лексеми на позначення ахроматичних кольорів уживані в аналізованому творі І. Нечуя-Левицького менш продуктивно, ніж первинні. Лексема *темний* за значенням близька до розглянутої вище лексеми *чорний*. Вона вживана досить продуктивно, але значно рідше, ніж лексема *чорний*, та має значно вужчий діапазон сполучуваності. У повісті засвідчено кольороназву *темний* найчастіше в поєднанні з іменником *очі*. У такому сполученні *темний* має значення ‘кольором близький до чорного’: *Густі сиві брови низько понависали й закривали очі, а з-під їх і тепер блищали темні, як терен, очі* (І. Нечуй-Левицький, с. 23); *З-під густих низьких брів блищали невеликі темні горді очі* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); *На призьбі сиділа його мати, Маруся Джериха, вже немолода молодиця, бліда, з темними очима, з сухорлявим лицем* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Один Микола сміливо дивився на пана своїми темними пронизуватими очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); *Вона була дуже схожа з лиця на Нимидору; в неї були такі темні очі, такі чорні тонкі брови на широкому лобі, такі довгі коси* (І. Нечуй-Левицький, с. 19). З таким самим значенням вживається слово *темний* і в поєднанні з іменником *потилиця*: *Глибокі зморшки на щоках, на лобі, поморщена темна потилиця од гарячого сонця, грубі руки — все це ніби казало, що йому важко жилося на світі* (І. Нечуй-Левицький, с. 2).

Вторинні кольоронайменування *вишневий, рум'яний, золотий, срібний* письменник використовує нечасто.

Кольороназву *рум'яний* письменник використовує для зображення природного червоного або рожевого кольору шкіри обличчя, поєднуючи цю лексему з іменниками *лице, щоки*: *Як угледіла її Джериха, як побачила її рум'яне лице, високий зріст, то забула навіть на той час про багатурку Варку* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *Ні один вербівець не впізнав би тепер Кавуна, колись здорового, кремезного, широкоплечого чоловіка, з довгообразим лицем та рум'яними щоками* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *По один бік блисне блискавка червоним світом, і вона бачить Миколи не лице все червоне. неначе з розпеченого заліза; з*

другого боку мигне зелена блискавка, і Миколине лице стає зелене, неначе в утопленика; то знов мигне вогонь ясний, як світ сонця, і перед нею майне молоде, пишне парубоче Миколине лице з **рум'яними щоками**, з чорними бровами (І. Нечуй-Левицький, с. 19). В одному реченні слово *рум'яний* використано зі значенням 'з лицем, покритим рум'янцем' (СУМ, VIII, с. 908): *Якась молода **молодиця**, свіжа й **рум'яна**, збожжеволіла з журби та горя, бо перепечалилась* (І. Нечуй-Левицький, с. 18).

Лексема *вишневий* у тексті аналізованого твору І. Нечуя-Левицького на позначення 'темно-червоний, кольору стиглої темної вишні' (СУМ, I, с. 543) трапилася один раз: *Чорний довгий сюртук, **вишневий** оксамитовий картуз на потилиці давали йому дуже характерний вид* (І. Нечуй-Левицький, с. 10).

Кольороназва *золотий* чітко виявляє значення 'який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий, оранжевий' [СУМ, III, с. 680] лише в поєднанні з іменником *світ*: *Місяцями кругом озера, а найбільше коло білої пересипі, ніби тонули в зеленій воді високі, густі, як ліс, очерети та оситняги, а за пересип'ю синіло Чорне море, піднімалося все вгору, зливалось далеко з туманом на небі, з **золотим світом** сонця, стояло ніби сумна далека чорна гора і неначе було наготові шубовснуть всією товщею і залити білу пересип, і озеро, і зелені очерети, і широкий степ* (І. Нечуй-Левицький, с. 14). В інших реченнях цю лексему однозначно витлумачити важко: *З **золотих крил** посипались огняні іскри, впади на ярий кришталевий лист, і лист ще краще задзвенів і заспівав вкупі з птицею* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Та такий гарний та ясний, як сонце, а на йому **золота одежа** та червоний пояс* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Микола жне поперед неї, увігнався в високу, як гай, пшеницю, жне й не розхиляється, тільки блищить проти сонця його **золотий серп*** (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Пшениця валиться йому на плече; з колосків бризкає **золоте зерно**, сиплеться на чорні кучері, на білу сорочку і падає додолю* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Вона побачила за річкою на горі пишний садок, де між зеленими яблунями росло дерево з **золотими яблуками**, де на дереві шугали й співали райські птиці в **золотому пір'ї**, з **золотими вінцями** на головах, з*

павиними довгими хвостами (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Ненько моя, ластівочко, золоте насіннячко!* (І. Нечуй-Левицький, с. 20). Вона може бути потрактована і як ‘зроблений із золота’, і як ‘який має колір золота’.

Так само не піддається однозначному потрактуванню лексема *срібний*, ужита письменником у реченні: *Він роздивляється на той дивний лист і примічає на самісінькому вершечку груші якусь дивну птицю з золотим та срібним пір'ям* (І. Нечуй-Левицький, с. 1). Її можна потрактувати і як ‘кольором і блиском схожий на срібло’ і як ‘зроблений із срібла’ (СУМ, IX, с. 621).

Значно рідше в повісті як постійний епітет вживана ця лексема в поєднанні з іменником *ніч*. Тут теж маємо значення ‘кольором близький до чорного’: *Надворі було поночі; була темна ніч* (І. Нечуй-Левицький, с. 18); *Йдучи шляхом темної ночі, вони все бідкались, що їм не спосудилось добре оддячить своєму панові* (І. Нечуй-Левицький, с. 9); *Псалтир здався йому темнішим од темної ночі: він не знайшов у ньому поради й відповіді на свою важку думу, згорнув його і мовчки поклав на полицю* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Ніч була темна, але тиха* (І. Нечуй-Левицький, с. 7). Подібну семантику виражають і поєднання *темний вечір, темне небо, темний дід, темна копиця*, які подеколи трапляються в тексті повісті: *Вечір був темний, теплий та тихий* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Настав темний осінній вечір* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Кругом стояли верби, груші та вишні, мов вироблені з каменя, а над вербами розстелялось глибоке темне небо* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Він лежав лицем просто неба й дививсь на темне небо, засіяне зорями, ніби чорне поле пшеницею* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Кавун стогнав та все не зводив очей з білої стіни, на котрій став у закутку широкий темний вечірній дід* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *Та пляма все більшала швидко і все наближалась, неначе сунулась морем якась темна копиця, котра ніби росла й ширшала* (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *Темна копиця стала ніби здоровою скиртою, та все сунулась до берега* (І. Нечуй-Левицький, с. 16).

У повісті “Микола Джеря” зафіксовано також поєднання лексеми *темний* із іменниками *куток, стіна*. У такому сполученні *темний* ужито в значенні ‘позбавлений світла’: *Одна молодиця з темного кутка загомонила й почала його*

ляють за те, що він грає до служби божої (І. Нечуй-Левицький, с. 8); Одна молодиця з **темного** кутка загомонила й почала його ляють за те, що він грає до служби божої (І. Нечуй-Левицький, с. 8).

Лексему *сивий* письменник використовує переважно в її прямому значенні ‘який утратив своє забарвлення, став білим, сріблестим (про волосся)’ (СУМ, IX, с. 153), поєднуючи з іменниками *борода*, *вуса*, *брови*, *волосся*: *По обидва боки стоять домовини, а в тих домовинах лежать живі моці з довгими **сивими бородами**, з чорними бровами і блискучими очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Довгі **сиві вуса** спускались вниз, а голова біліла, наче вишневий цвіт* (І. Нечуй-Левицький, с. 23); *Він усе моргав товстими **сивими** короткими **бровами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Густі **сиві брови** низько понависали й закривали очі, а з-під їх і тепер блищали темні, як терен, очі* (І. Нечуй-Левицький, с.); *Під **сивим волоссям** затаїлась міцна запекла й правдива душа* (І. Нечуй-Левицький, с. 22).

Із похідним значенням ‘із білим, сріблестим (внаслідок втрати свого забарвлення) волоссям’ (СУМ, IX, с. 153) вживає І. Нечуй-Левицький слово *сивий* при іменниках на позначення людини загалом та при іменнику *голова*: *Коли оглянеться вона назад, аж коло неї стоїть **Микола, сивий**, як голуб, з **сивими вусами**, тільки брови чорніють, як шнурки* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); ***Бжозовський**, вже зовсім **сивий**, витріщив на нього свої здорові очі й, здається, був ладен з'їсти Миколу очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); ***Джеря** був **сивий**, аж білий* (І. Нечуй-Левицький, с.); *Косе проміння промкнулось під яблунями та важкими дубами й ніби запалило зелену траву, улики, зелене листя на грушах, ще й облило **сивого діда** червонястим світлом* (І. Нечуй-Левицький, с. 23); *Микола прийшов до воріт і сперся на них, похиливши **сиву голову** та оглядаючи подвір'я* (І. Нечуй-Левицький, с. 21).

У тексті повісті трапляються речення зі сполукою *сива зозуля*, у якій слово *сивий* має значення ‘який має сірувато-біле, темно-сіре і т. ін. забарвлення шерсті або пір'я (про тварин)’ (СУМ, IX, с. 153). У такому словосполученні кольороназва-прикметник *сивий* є постійним епітетом народнопоетичного

характеру: “*Не куй, **сива зозуле**, не кажи мені багато літ жити!*” – промовила я (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Десь ти багато горя зазнала, десь ти багато сліз вилила, що не схотіла на цім світі жити, та полинула, як **сива зозуля**, в далеку стороньку* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); *Чи прибудеш до мене, моя матінко, бистрою річкою, чи буйним вітром, чи дрібним дощем, чи білою хмарою; чи прилинеш до мене **сивою зозулею** та закуєш в вишневому садочку?* (І. Нечуй-Левицький, с. 20).

Лексему *сизий* у повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря” зафіксовано в трьох випадках. Лише в одному реченні її вжито в прямому значенні ‘темно-сірий із синюватим полиском; сіро-голубий’ (СУМ, IX, с. 162): *Сонце ясно блищало з-за хмари; **небо** над морем стало **сизе**, і на тому **сизому небі** заблищала пишна веселка* (І. Нечуй-Левицький, с. 16). У двох випадках її вжито в переносному значенні для називання дорогої людини та “при ласкавому звертанні” (СУМ, IX, с. 162): *Це він, це він вернувся, мій голуб **сизий*** (І. Нечуй-Левицький, с.7); – *Миколо, мій голубе **сизий!*** – сказала Мокрина (І. Нечуй-Левицький, с. 18).

Отже, у повісті І. Нечуя-Левицького найбільш поширеними є кольоронайменування первинні та вторинні.

2.2. Лексеми на позначення хроматичних кольорів

У повісті І. Нечуя-Левицького зафіксовано сім первинних кольороназв (*червоний, рожевий, червоногарячий, жовтогарячий, жовтий, зелений, синій, карий*) та чотири вторинні кольоронайменування (*вишневий, рум'яний, золотий, срібний*) на позначення хроматичних кольорів. Найчастотнішими з-поміж них постають кольороназви червоний і зелений.

2.2.1. Первинні лексеми-найменування хроматичних кольорів

Слово *червоний* у тлумачному словнику визначено так: “Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим;

кольору крові та його близьких відтінків” (СУМ, XI, с. 296). Із таким значенням письменник використовує це слово для змалювання кольору:

1) головних уборів – червона хустка: *Я й не пам'ятаю своєї матері: але як почну думати та нагадувати, то мені здається, що моя мати була висока та чорнява, гарна з лиця, краща од усіх молодниць, скільки я бачила їх на світі, в доброму намисті, в **червоній** з торочками **хустці** на голові та жовтих сап'янцях (І. Нечуй-Левицький, с. 2); І тепер, де вгляджу високу чорняву молодницю в **червоній хустці** та жовтих чоботях, то мені здається, ніби я побачила рідну матір (І. Нечуй-Левицький, с. 2);*

2) верхнього одягу – червона сукня: *Між домиками веештаються німці; німкені в **червоних сукнях** брали воду з криниці; коло їх веешталися німченята в узесеньких штанцях. Там жили всі німецькі майстри й директор сахарні (І. Нечуй-Левицький, с. 8);*

3) окремих деталей одягу – червоний пояс: ***Червоний пояс** обвивавсь, наче гадюка, кругом тонкого стану (І. Нечуй-Левицький, с. 1). Та такий гарний та ясний, як сонце, а на йому золота одежа та **червоний пояс** (І. Нечуй-Левицький, с. 8); Повбирані в нову одежу, попідперезувані **червоними поясами**, вони гордо й пишно йшли по вулиці на гарячому сонці, понадівавши шапки набакир (І. Нечуй-Левицький, с. 16); Їх **червоні широкі пояси** червоніли на сонці, як жар, а довгі кінці поясів з торочками теліпались аж нижче од колін (І. Нечуй-Левицький, с. 16); Поли синього короткого жупана метлялись та крутились, ніби крила вітряка, а **червоний пояс** миготів на сонці, неначе зайнявся й палав (І. Нечуй-Левицький, с. 16);*

4) взуття – червоні чоботи: *Мати справила дочці **червоні чоботи**, купила шість разків доброго різаного намиста з срібним дукачем (І. Нечуй-Левицький, с. 3); І йому все вивиджувалось широке море, вкрите білими хвилями й брижами; снилась ясна веселка на морі, а по тій веселці наче сходила до його Нимидора ніби на східцях, в стрічках та квітках, в **червоних чоботях**, в намисті та зеленій керсетці (І. Нечуй-Левицький, с. 17);*

5) прикрас – червоне намисто, червоні кісники, червона стрічка: Микола вгледів її тонкий стан, сорочку з товстого полотна, **червоне намисто** на шиї; вгледів її лице з чорними бровами (І. Нечуй-Левицький, с. 1); Чорні товсті коси лисніли на голові проти вечірнього сонця, **а червоне намисто** на синьому керсеті ніби ще більше додавало вогню й рум'янцю її палкому видові й постаті (І. Нечуй-Левицький, с. 14); Мокрина знімала хліб з воза й клала на простелене на траві рядно, її чорні коси лисніли на сонці, мов чорні лиснючі гадюки, **а червоне намисто** ще побільшувало рум'янець на її щоках (І. Нечуй-Левицький, с. 15); Він неначе побачив її тутечки на степу, побачив ніби її всю до самих маленьких пружків лица: побачив повний вид, чорні брови, навіть велику хустку на голові й **червоне намисто** на шиї з дукачем (І. Нечуй-Левицький, с. 15) Як була я малою, то мені було не раз сниться, що моя мати чеше мені коси, влітає **червоні кісники**, вбирає мене в квітки та в стрічки, голубить та жалує мене (І. Нечуй-Левицький, с. 2); На Нимидору наділи Миколину шапку, шапку оповили довгою **червоною** двойчастою **стрічкою**, повели молодих до священика скривать (І. Нечуй-Левицький, с. 4);

б) оздоблень та візерунків на головних уборах, предметах побуту – червоні пружки, червоні квітки: Джеря закотив полу свити, засунув руку в кишеню, витяг звідтіль білу хусточку з **червоними пружками**, вив'язав з узла карбованці і поклав на стіл (І. Нечуй-Левицький, с. 4); Намітка світилась, і через неї було видно високий очіпок з **червоними лапатими квітками** на жовтогарячому полі (І. Нечуй-Левицький, с. 1); Світ вечірнього сонця заглянув в причілкове вікно і позолотив білу скатерть на столі, білу стіну з понамальовуваними **червоними** та **синіми квітками** в зеленому листі (І. Нечуй-Левицький, с. 1); Батько поїхав на ярмарок і купив скриню на коліщатах, здорову, гарну, зелену, з великими **червоними квітками** (І. Нечуй-Левицький, с. 3); З хати вибігла отаманова жінка, українська молодиця, вже немолода, але проворна, рівна й висока, в синьому керсеті, зав'язана по-полтавській, низенько, чорною хусткою з **червоними квіточками** (І. Нечуй-Левицький, с. 14);

7) рослин, їхнього цвіту та плодів: *Дівчата кинулись до куща, одломали по маленькій гілці **червоної калини** з зеленим листям і позаквітчували собі голови* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Микола догнав дівчат на перелазі й зараз впізнав ту дівчину, що брала воду в березі: впізнав її гнучкий, тонкий стан, чорні брови, широкий лоб, кругле лице і дві товсті коси кругом голови, за котрими горіли на сонці **червоні ягоди** калини між зеленим листом* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Між уликами зеленіла трава, синіли сині дзвоники, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, **червона смілка**, ріс жовтий кущик дроку* (І. Нечуй-Левицький, с. 23); *Отаман вибрав місце коло одного ерика, де пісок заріс зеленою листатою чаполоттю та **червоним солонцем**, і звелів ставить там курінь* (І. Нечуй-Левицький, с. 14);

8) частин тіла представників фауни: *Потім посипались з матні на берег здорові лакерди, плисковаті палажки, заблищали морські півні з **червоними перами**, залисніли червоно-золоті москалики* (І. Нечуй-Левицький, с. 15);

9) небесних тіл – сонця та місяця, зірок, а також їхніх відблисків на воді: ***Червоне кружало** серед неба поменшало, а оксамитовий чорний пояс внизу над землею все ширшав, доки не піднявся до самої середини неба* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Сонце впало в степ за очеретом і погасло, а з лиману викотився **червоний місяць** і пустив на воду широку іскряну стежку* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Зійшов **червоний місяць*** (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *На березі блищав огонь в люльках у рибалок, неначе жар у печі; на морі ясно палахкотіла отаманська люлька, неначе сунулась над водою **червона зірка Волосожар*** (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Маленька **червона стежка** заблищала десь далеко на морі під самим місяцем, неначе за сотню верстов* (І. Нечуй-Левицький, с. 15); *Море заблищало, і вже виразно було видно під місяцем блискучу воду й довгу **червону смугу** на воді* (І. Нечуй-Левицький, с. 15);

10) світла від сонця, вогню. Сполука **червоний світ** трапляється досить часто в аналізованій повісті: *Половина двора була вкрита ясним **червоним світом**, половина лежала в тіні* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); ***Червоний світ** миготів по білих стінах, по молодому Нимидориному лиці* (І. Нечуй-Левицький,

с. 6); **Червоний світ** миготів ніби хвильками й брижами по стінах, трусивсь, переливався з стін на стелю, на жердку з одежею (І. Нечуй-Левицький, с. 7); Увесь двір, садок, хата – все було залите **червоним світом**, ніби кров'ю (І. Нечуй-Левицький, с. 7); **Червоний світ** блищав по товстих дубах, по старих липах (І. Нечуй-Левицький, с. 8);

11) природних явищ: *Одно сонце серед неба, а друге тільки що сходить в червоних хмарах* (І. Нечуй-Левицький, с. 19);

12) кольору природних матеріалів: *Він придивляється, а з полум'я витикаються скелі. витикаються скелисті береги понад Россю, червоні, ніби розпечене червоне залізо* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *Перед ним, неначе з землі, одразу висовується високий, як стовп, камінь, весь червоний, як жар, а на тому камені стоїть Бжозовський* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *Зверху понависало здорове каміння, розпечене й червоне, як гаряче залізо* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Он подивіться! Вони з червоного гарячого заліза..* (І. Нечуй-Левицький, с. 8)

Зі значенням 'який став, зробився темно-рожевим від припливу крові' (СУМ, XI, с. 296] зафіксовано в повісті лексему *червоний* у поєднанні з іменниками *лице, личко, пика, ніс, очі*: *Бжозовський спанхув: його червоне повне лице стало ще червоніше, сірі очі аж налились кров'ю* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *В неї голова ніби горіла вогнем; бліде лице стало червоне* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *А з його думки не сходило червоне личко Мокрини, її гарячі сльози і палке молоде кохання* (І. Нечуй-Левицький, с. 18); *Нимидора стояла серед хати з дикими очима, з червоним, як жар, лицем* (І. Нечуй-Левицький, с. 18); *Я зараз впізнав його руду голову й червону пику та й дав драла за жидівські хати через тини, — сказав Кавун* (І. Нечуй-Левицький, с. 9); *В небі крутились білі мартини й чайки, а здорові білі з червоними носами баби, неначе лебеді, вкривали купами й море, й береги* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Перед ним стояли люди в чорних, як сажка, сорочках, з бруснатими щоками й підборіддями, в старих драних свитках, в старих дірявих брилях з червоними очима* (І. Нечуй-Левицький, с. 9); *Микола вгледів її заплакані червоні очі і дуже здивувався* (І. Нечуй-Левицький, с. 17).

Лексема *зелений* витлумачено в словнику так: ‘один з основних кольорів спектра – середній між жовтим і блакитним’; ‘який має колір трави, листя, зелені’; ‘зроблений із зелені, рослинності’; ‘який заріс зеленню, травою, кущами’; ‘недозрілий, недоспілий (про злакові рослини, фрукти, овочі і т. ін.)’; ‘хворобливо блідий (про колір обличчя, шкіри людини)’; ‘який не має життєвого досвіду; недосвідчений’ (СУМ, III, с. 553).

Зі значенням ‘один з основних кольорів спектра – середній між жовтим і блакитним’ цю лексему в повісті зафіксовано в поєднанні з іменниками на позначення:

1) назв побутових речей: *Батько поїхав на ярмарок і купив **скриню** на коліщатах, здорову, гарну, **зелену**, з великими червоними квітками* (І. Нечуй-Левицький, с. 3);

2) назв одягу: *І йому все вивиджувалось широке море, вкрите білими хвилями й брижами; снилась ясна веселка на морі, а по тій веселці наче сходила до його Нимидора ніби на східцях, в стрічках та квітках, в червоних чоботях, в намисті та **зеленій керсетці*** (І. Нечуй-Левицький, с. 17);

3) назв будівель та їх частин: *Товсті граби, берести, дуби, кленки стояли, ніби густо наставлені стовпи, з **зеленою покрівлею** зверху* (І. Нечуй-Левицький, с. 10); *Круглі зелені широкі верхів'я вкривали ліс зверху, ніби **зеленими шатрами*** (І. Нечуй-Левицький, с. 10);

4) води і понять пов'язаних із водою: *Як залле Вербівку літнє палке сонце, як засипле її зверху золотом та сріблом сонячне марево, то вся кучерява долина здається залитою буйними **зеленими морськими хвилями**, що десь набігли з моря, й залили, й затопили долину, й скам'яніли, піднявшись високо вгору* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Місцями кругом озера, а найбільше коло білої пересипі, ніби тонули в **зеленій воді** високі, густі, як ліс, очерети та оситняги...* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Швидко море з берега заблищало, все вкрите білими гребенями по **зеленій воді**, як буває сінокос вкритий довгими покосами* (І. Нечуй-Левицький, с. 16); *...через широкий край веселки, розстелений, як павичевий хвіст, по морі, було ясно видно **зелене море**. білі гребені на хвилях, пофарбовані*

то червоним, то жовтим, то синім кольором веселки (І. Нечуй-Левицький, с. 16);

5) природних явищ: *По один бік блисне блискавка червоним світом, і вона бачить Миколине лице все червоне. неначе з розпеченого заліза; з другого боку мигне зелена блискавка, і Миколине лице стає зелене, неначе в утопленика; то знов мигне вогонь ясний, як світ сонця, і перед нею майне молоде, пишне парубоче Миколине лице з рум'яними щоками, з чорними бровами* (І. Нечуй-Левицький, с. 19);

б) населених пунктів, територій: *Микола тільки й примітив, що **Вербівка** закрутилась перед ним; була зелена, потім стала жовта, а потім ніби вкрилась туманом, а потім він вже й не бачив її за слізьми, неначе над селом схопилися хмари і залили дощем усе село* (І. Нечуй-Левицький, с. 21); *Той край за лиманом здавався зеленим раєм після рівного нудного порожнього степу* (І. Нечуй-Левицький, с. 13).

Значення 'який має колір трави, листя, зелені' виявляємо в поєднаннях лексеми *зелений* із іменниками на позначення:

1) рослин: *Нижче од фабрики, на рівнині, між зеленими вербами, білили рядки німецьких мурованих домків, з білими стінами на причілках до самого верху покрівлі* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Між білими, чистими німецькими домнами, між зеленими вербами чорніли дві довгі казарми для бурлак* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Все було сіре, невеселе, тільки кругом панської білої мурованої хати росли густі зелені акації та абрикоси* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Вона побачила за річкою на горі пишній садок, де між зеленими яблунями росло дерево з золотими яблуками, де на дереві шугали й співали райські птиці в золотому пір'ї, з золотими вінцями на головах, з павиними довгими хвостами* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Дністро вливався в закруглений лиман, неначе вилазив з зелених густих очеретів та ситників, що звуться там чагарями* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *От верби одступились од берега і розсипались купами на зеленій траві* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *За Джериною хатою, під старою грушею, на зеленій траві спав молодий парубок, підклавши*

під голову білу свиту (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Тільки зелена низька озимина навкруги току нагадувала про осінь* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Просто по Росі вгору видно високі скелисті покручені береги, а там далі над самою скелею, що зветься Спас, стоїть церква серед зеленого дерева, котру видно наче через кам'яні ворота* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *А там, за селом, на широкому полі ледве піднімалась зелена, як пух, кукурудза, розстелялось широке молоде листя тютюну, а там далі розстелився широкий, рівний, як діл, степ, весь зелений, весь укритий то виноградом, то пшеницею, то кукурудзою, то зеленою травою* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Отаман вибрав місце коло одного єрика, де пісок заріс зеленою листатою чаполоттю та червоним солонцем, і звелів ставити там курінь* (І. Нечуй-Левицький, с. 14);

2) частин рослин: *Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Поверх стін, порослих зеленим бадиллям, стриміли високі бапти* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *Зелений лист на груші став скляний* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Світ вечірнього сонця заглянув в причілкове вікно і позолотив білу скатерть на столі, білу стіну з понамальовуваними червоними та синіми квітками в зеленому листі* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Дівчата кинулись до куща, одломали по маленькій гілці червоної калини з зеленим листям і позаквітчували собі голови* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Нимидору ізсушила, із'ялила нужда, як холодний вітер зелену билину* (І. Нечуй-Левицький, с. 19).

Значення 'який заріс зеленню, травою, кущами' зафіксовано в поєднаннях слова зелений із іменниками левада, берег, гай, садок, чагарі, город, грядка, степ, луг, стежка: *От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раствавиця, неначе передражнює здорові річки, як часом маленькі діти передражнюють старших* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Нимидорі здалося, що їй стало легше на гарячому сонці чуже жито жати на одній постаті поруч з Миколою: неначе з неба повіяло тихим холодком зеленого гаю* (І. Нечуй-

Левицький, с. 3); *бачили здорові багаті німецькі колонії з довгими рівними вулицями, з домами на два поверхи серед зелених садків та виноградників* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Зелені, як пух, чагарі тяглись по обидва боки Дністра й понад лиманом широкою смугою* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *На зелених грядках, на зеленій леваді, проти ясно-зеленого листа верб, її брови чорніли, як чорнобривці* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Як гляну я навкруги на цей зелений город, що оце засіяла, та як згадаю, що я тепер хазяйка, то мені аж веселої пісні хочеться співать* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Велика тиша, рожевий світ по зеленому степу засмутив і без того смутні їх душі* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Чи в синьому небі, чи в зеленому лузі, чи в вишневому садочку?* (І. Нечуй-Левицький, с. 20); *Серед пасіки десь взялася кавуняча огудина, сплелась з бадиліною, березкою та з широким листом огірків і побігла до одного улика довгою зеленою стежкою* (І. Нечуй-Левицький, с. 23).

Кольороназва *зелений* у значенні ‘зроблений із зелені, рослинності’ в тексті повісті трапилася в двох реченнях у поєднанні з іменниками *коси, гніздо*: *Там, де веселка падала кінцем на море, там плавала Мокрина з зеленими кісьми з осоки і ніби ждала Нимидору, щоб потягти в страшне клекочуче хвилями море* (І. Нечуй-Левицький, с. 17); *Високо й густо розрісся вишник, що він насадив, неначе зелене гніздо; через його навіть не промикувавсь промінь сонця* (І. Нечуй-Левицький, с. 22);

Із значенням ‘недозрілий, недоспілий (про злакові рослини, фрукти, овочі і т. ін.)’ лексема *зелений* трапилася в одному реченні при поєднанні з іменником *жито*: *Вже зелене жито почало половіть, а його не було* (І. Нечуй-Левицький, с. 19).

Так само один раз ми зафіксували слово *зелений* зі значенням ‘хворобливо блідий (про колір обличчя, шкіри людини)’: *По один бік блисне блискавка червоним світлом, і вона бачить Миколи не лице все червоне. неначе з розпеченого заліза; з другого боку мигне зелена блискавка, і Миколине лице стає зелене, неначе в утопленика; то знов мигне вогонь ясний, як світ сонця, і перед нею*

майне молоде, тишне парубоче Миколине лице з рум'яними щоками, з чорними бровами (І. Нечуй-Левицький, с. 19).

Кольороназва *жовтий* виявляє в творі “Микола Джеря” значно меншу продуктивність порівняно з лексемами *червоний* і *зелений*. Уживає її письменник зазвичай у значенні ‘який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, яєчного жовтка, соняшникового суцвіття’ (СУМ, II, с. 540). У такому значенні лексему *жовтий* фіксуємо у поєднанні з іменниками на позначення:

1) рослин та їхніх частин: *Соняшники заплутались своїми жовтими головами в гіллі* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Якби не жовте листя в садках, то можна було б подумати, що надворі не бабине, а справдішнє літо* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Довгими рядками стояли молотники на току, наче закопані по пояс в жовтій соломі, і махали ціпами* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Надворі було видно, як удень: було видно все дерево в садку, всі верби, кожному гілляку, кожний збляклий жовтий листок, що теліпався на гіллі* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *На тополях половина листя була зелена, а половина жовта* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Зелений лист проти вогню був ніби обмочений в густу запечену кров; жовте листя стало рожевим, неначе хто його облив вишневим соком* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Отаман виніс з кімнати здорову пляшку горілки, настояної на жовтому корінні, і поставив на стіл* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Між уликами зеленіла трава, синіли сині дзвоники, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, червона смілка, ріс жовтий кущик дроку* (І. Нечуй-Левицький, с. 23);

2) взуття: *Жовті старі чоботи були почернені по самі кісточки і тільки халяви ще жовтіли* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Я й не пам'ятаю своєї матері: але як почну думати та нагадувати, то мені здається, що моя мати була висока та чорнява, гарна з лиця, краща од усіх молодниць, скільки я бачила їх на світі, в доброму намисті, в червоній з торочками хустці на голові та жовтих сан'янях* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *І тепер, де вгляджу високу*

чорняву молодицю в червоній хустці та **жовтих чоботях**, то мені здається, ніби я побачила рідну матір (І. Нечуй-Левицький, с. 2);

3) населених пунктів: *Микола тільки й примітив, що **Вербівка** закрутилась перед ним; була зелена, потім **стала жовта**, а потім ніби вкрилась туманом, а потім він вже й не бачив її за слізьми, неначе над селом схопилися хмари і залили дощем усе село* (І. Нечуй-Левицький, с. 21).

Подеколи у тексті повісті фіксуємо також використання лексеми *жовтий* у значенні ‘зблідлий, змарнілий, із жовтим відтінком’ (СУМ, II, с. 540). Таке значення вона має у сполуках із іменниками на позначення людей та частин їхнього тіла – *лоб, лице, зморшки, Нимидора: Блискучі карі очі наче погасли, лице постарілось, рум'янець пропав, лоб став **жовтий**, як віск, шия поморхла* (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Смутно блищав вечір у вікно, і **жовте**, як віск, Кавунове **лице** ледве було видно проти вікна* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *Вона зсохла, зв'яла; лице поморщилося і потемніло; тільки темні очі блищали між **жовтими зморшками*** (І. Нечуй-Левицький, с. 19); ***Нимидора** лежала **жовта**, як віск* (І. Нечуй-Левицький, с. 20).

Приблизно з такою самою продуктивністю представлена в аналізованій повісті і кольорозназва *синій*. Трапляється вона здебільшого зі значенням ‘який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між голубим і фіолетовим’ (СУМ, IX, с. 182), поєднуючись із іменниками на позначення:

1) власне кольору: *Червоні, жовтогарячі й жовті веселчані смуги були такі ярі, неначе горіли тихим полум'ям, а через широкий край веселки, розстелений, як навичевий хвіст, по морі, було ясно видно зелене море. білі гребені на хвилях, пофарбовані то червоним, то жовтим, то **синім кольором** веселки* (І. Нечуй-Левицький, с. 16);

2) малюнків на стінах: *Світ вечірнього сонця заглянув в причілкове вікно і позолотив білу скатерть на столі, білу стіну з понамальовуваними червоними та **синіми квітками** в зеленому листі* (І. Нечуй-Левицький, с. 1);

3) предметів одягу: *На йому була проста одежа: широкі крамні **сині штани**, біла сорочка й чорна смушева шапка* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *З хати*

вибігла отаманова жінка, українська молодиця, вже немолода, але проворна, рівна й висока, в **синьому керсеті**, зав'язана по-полтавській, низенько, чорною хусткою з червоними квіточками (І. Нечуй-Левицький, с. 14); Червонуватий світ заблищав на її виду, на **синьому керсеті**, на білих рукавах (І. Нечуй-Левицький, с. 17); Чорні товсті коси лисніли на голові проти вечірнього сонця, а червоне намисто на **синьому керсеті** ніби ще більше додавало вогню й рум'яню її палкому видові й постаті (І. Нечуй-Левицький, с. 14); Вони всею ватагою пішли в Акерман, посправляли собі нові свитки, а декотрі пошили **сині** суконні **жупани**, купили ясні червоні одеські пояси, нові смушеві шапки; потім найняли музики і з музиками, з церемонією перейшли город і пристали коло одного шинку (І. Нечуй-Левицький, с. 16); Поли **синього** короткого **жупана** метлялись та крутились, ніби крила вітряка, а червоний пояс миготів на сонці, неначе зайнявся й палав (І. Нечуй-Левицький, с. 16); Махали руки, дригали ноги, метлялись поли **синіх жупанів**, чорних свиток; між тим усім блискали довгі кінці червоних поясів (І. Нечуй-Левицький, с. 16).

У значенні 'який кольором наближається до синього; який має відтінок синього кольору' (СУМ, IX, с. 182) фіксуємо в повісті лексему *синій* у поєднанні з іменниками *одлиск*, *смуга*, *безодня*, *берег*: *Вже тріски на припічку погоріли, і тільки одна головешка жевріла в попелі, мигочучи **синім одлиском*** (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Одного дня бурлаки примітили серед рівного степу високу **синю смугу**; то був високий бассарабський берег по той бік Дністровського лиману* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Та **синя смуга** все наближалась до їх, ніби висовувалась з-під землі* (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *Муровані стіни з баштами ніби виходили просто з води, а в воді одбивались такі самі стіни й башти, неначе хотіли впасти в глибоку **синю безодню*** (І. Нечуй-Левицький, с. 13); *І море, і озеро, і **синій**, високий його берег і широкий степ — все було залите гарячим маревом і прикрите таким легким сивим туманом, що всі сутінки, всі кольори ніби зливались до купи* (І. Нечуй-Левицький, с. 14).

Лише один раз у тексті повісті трапилося речення, у якому *синій* ужито в значенні 'який цвіте квітками такого кольору' (СУМ, IX, с. 182): *Між уликами*

зеленіла трава, синіли **сині дзвоники**, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, червона смілка, ріс жовтий кущик дроку (І. Нечуй-Левицький, с. 23).

У тексті аналізованої повісті кілька разів трапляється поєднання *синє небо*, у якому кольороназва функціює як постійний епітет: *Він бачить через листя синє небо, бачить, як проміння сонця наскрізь пронизує кожний листок, як тихий вітер має листом* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Йому здалося, що разом з Нимидорою заспівала калина, заспівало синє небо* (І. Нечуй-Левицький, с. 2); *Тепер Нимидорі здалось, що вона пурхнула на якийсь широкий без краю степ, в синє небо і летить на волі, і сама не знає куди. їй так стало легко, гарно, наче вона вдруге на світ народилась, наче її рідна мати встала з домовини й принесла для неї з того світу нове щастя* (І. Нечуй-Левицький, с. 3); *Все синє небо було ніби засноване білим, як пух, легким, як шовкові нитки, павутинням* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *Після смердючої казарми, після смороду од гнилого малясу, од горілих кісток, од диму й чаду на сахарнях світ божий наче сміявся до їх зеленою весняною травою, синім небом та чистим польовим повітрям* (І. Нечуй-Левицький, с. 12). Так само як постійний епітет ужито лексему *синій* і в поєднанні зі словом *море*: *Чи з заходу, чи з сходу, чи з-за синього моря, чи з широкого степу?* (І. Нечуй-Левицький, с. 20).

Кольороназви *рожевий, жовтогарячий, червоногарячий і карий* трапляються в повісті І. Нечуя-Левицького “Микола Джеря” досить рідко. Вони обмежені і щодо поєднуваності з іменниками.

Лексему *карий* І. Нечуй-Левицький використовує найчастіше із-поміж них (десять разів), але тільки в поєднанні з іменником *очі*: *Він зненавидів Миколу, бо вгадував в його гордих, сміливих карих очах велику ненависть до себе* (І. Нечуй-Левицький, с. 6); *Блискучі карі очі наче погасли, лице постарілось, рум'янець пропав, лоб став жовтий, як віск, шия поморхла* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Тонкі чорні брови чорніли, як шовкові шнурочки; блискучі карі очі чорніли, як терен; невеликі повні губи червоніли, як вишня в зеленому листі; на щоках до самих висків грав рум'янець* (І. Нечуй-Левицький, с. 14); *Мокрина не бачила на*

своєму віку такого гарного бадьористого чоловіка, таких чорних брів, таких блискучих **карих очей** (І. Нечуй-Левицький, с. 15).

Лексема *рожевий* у тексті аналізованої повісті трапляється п'ять разів. Словник подає її як 'світло-червоний' (СУМ, VIII, с. 598). Письменник використовує її в поєднанні з іменниками *проміння, світ, сік і листя*: *Сонце тільки що сіло за горою і його останнє **рожеве проміння** гасло на самих вершечках верб* (І. Нечуй-Левицький, с. 22); *На заході небо почервоніло й запалало вогнем, розкидані легенькі хмарки, ніби гурток лебедів, і степ, і очерет облились **рожевим світом*** (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Велика тиша, **рожевий світ** по зеленому степу засмутив і без того смутні їх душі* (І. Нечуй-Левицький, с. 12); *Дерево чорніло, як залізні стовпи, і тільки білі берези ясно й виразно лисніли, неначе обшиті полотном та облиті **рожевим соком*** (І. Нечуй-Левицький, с. 8); *Зелений лист проти вогню був ніби обмочений в густу запечену кров; жовте **листя** стало **рожевим**, неначе хто його облив вишневим соком* (І. Нечуй-Левицький, с. 7).

Кольоронайменування *жовтогарячий* засвідчене в словнику лише з одним значенням 'жовтий з червонуватим відтінком, який має колір апельсина, моркви; оранжевий' (СУМ, II, с. 541). Письменник ужив цю лексему всього двічі: *Намітка світилась, і через неї було видно високий очіпок з червоними лапатими квітками на **жовтогарячому полі*** (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Червоні, **жовтогарячі** й жовті веселчані **смуги** були такі ярі, неначе горіли тихим полум'ям, а через широкий край веселки, розстелений, як навичевий хвіст, по морі, було ясно видко зелене море. білі гребені на хвилях, пофарбовані то червоним, то жовтим, то синім кольором веселки* (І. Нечуй-Левицький, с. 16).

У тексті повісті один раз трапилася кольороназва *червоногарячий*: *Тільки **червоногарячий** гарний одеський **пояс** одрізняв його од простих рибалок, а гордий, сміливий вид і темні розумні очі виявляли щось хазяйське, отаманське* (І. Нечуй-Левицький, с. 13). Словник подає лише одне значення цього слова – 'який має колір вогню; яскраво-червоний' (СУМ, XI, с. 298).

2.2.2. Вторинні лексеми-найменування хроматичних кольорів

Вторинні кольоронайменування *вишневий, рум'яний, золотий, срібний* письменник використовує нечасто.

Кольороназву *рум'яний* письменник використовує для зображення природного червоного або рожевого кольору шкіри обличчя, поєднуючи цю лексему з іменниками *лице, щоки*: *Як уgliedіла її Джериха, як побачила її рум'яне лице, високий зріст, то забула навіть на той час про багатурку Варку* (І. Нечуй-Левицький, с. 4); *Ні один вербівець не впізнав би тепер Кавуна, колись здорового, кремезного, широкоплечого чоловіка, з довгообразим лицем та рум'яними щоками* (І. Нечуй-Левицький, с. 11); *По один бік блисне блискавка червоним світом, і вона бачить Миколи не лице все червоне. неначе з розпеченого заліза; з другого боку мигне зелена блискавка, і Миколине лице стає зелене, неначе в утопленика; то знов мигне вогонь ясний, як світ сонця, і перед нею майне молоде, пишне парубоче Миколине лице з рум'яними щоками, з чорними бровами* (І. Нечуй-Левицький, с. 19). В одному реченні слово *рум'яний* використано зі значенням ‘з лицем, покритим рум'янцем’ (СУМ, VIII, с. 90): *Якась молода молодиця, свіжа й рум'яна, збожжеволіла з журби та горя, бо перепечалилась* (І. Нечуй-Левицький, с. 18).

Лексема *вишневий* у тексті аналізованого твору І. Нечуя-Левицького на позначення ‘темно-червоний, кольору стиглої темної вишні’ (СУМ, I, с. 543) трапилася один раз: *Чорний довгий сюртук, вишневий оксамитовий картуз на потилиці давали йому дуже характерний вид* (І. Нечуй-Левицький, с. 10).

Кольороназва *золотий* чітко виявляє значення ‘який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий, оранжевий’ (СУМ, III, с. 680) лише в поєднанні з іменником *світ*: *Місяцями кругом озера, а найбільше коло білої пересипі, ніби тонули в зеленій воді високі, густі, як ліс, очерети та оситняги, а за пересип'ю синіло Чорне море, піднімалося все вгору, зливалось далеко з туманом на небі, з золотим світом сонця, стояло ніби сумна далека чорна гора і неначе було наготові шубовснуть всією товщею і залити білу пересип, і озеро, і зелені очерети, і широкий степ* (І. Нечуй-Левицький, с. 14). В інших

реченнях цю лексему однозначно витлумачити важко: *З золотих крил посипались огняні іскри, впади на ярий кришталевий лист, і лист ще краще задзвенів і заспівав вкупі з птицею* (І. Нечуй-Левицький, с. 1); *Та такий гарний та ясний, як сонце, а на йому золота одежа та червоний пояс* (І. Нечуй-Левицький, с. 7); *Микола жне поперед неї, увігнався в високу, як гай, пшеницю, жне й не розхиляється, тільки блищить проти сонця його золотий серп* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Пшениця валиться йому на плече; з колосків бризкає золоте зерно, сиплеться на чорні кучері, на білу сорочку і падає додолю* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Вона побачила за річкою на горі пишній садок, де між зеленими яблунями росло дерево з золотими яблуками, де на дереві шугали й співали райські птиці в золотому пір'ї, з золотими вінцями на головах, з павиними довгими хвостами* (І. Нечуй-Левицький, с. 19); *Ненько моя, ластівочко, золоте насіннячко!* (І. Нечуй-Левицький, с. 20). Вона може бути потрактована і як ‘зроблений із золота’, і як ‘який має колір золота’.

Так само не піддається однозначному потрактуванню лексема *срібний*, ужита письменником у реченні: *Він роздивляється на той дивний лист і примічає на самісінькому вершечку груші якусь дивну птицю з золотим та срібним пір'ям* (І. Нечуй-Левицький, с. 1). Її можна потрактувати і як ‘кольором і блиском схожий на срібло’ і як ‘зроблений із срібла’ (СУМ, IX, с. 621].

ВИСНОВКИ

Колір супроводжує людське буття з найдавніших часів, становить його невід'ємну частину, тому й зацікавлення кольорами і їхніми назвами постійно перебуває в полі зору людини. Воно не згасло й натеper. У наш час кольороназви являють собою складну систему, яку вивчають під різним кутом зору. Ядром цієї системи постають найменування основних кольорів, які позначають колір без відтінків: червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий, білий, чорний. Усі інші кольоролексеми є назвами різних відтінків цих основних кольорів.

У сучасних дослідженнях лексики на позначення кольору узвичаєно виокремлення кольороназв, що позначають ахроматичні кольори, які відрізняються один від одного тільки світлістю (білий, чорний і всі проміжні між ними) та кольороназв, що позначають хроматичні кольори, які розрізняються в спектрі (червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий).

Кольороназви є одним із засобів художнього відтворення дійсності митцями слова. І. Нечуй-Левицький широко використовує їх у своїх творах, зокрема і в повісті “Микола Джеря”. У названій повісті використано як лексеми-найменування всіх ахроматичних кольорів (первинні – *чорний, сірий, білий*, вторинні – *темний, сивий і сизий*), так і лексеми-найменування хроматичних кольорів (первинні – *червоний, рожевий, червоногарячий, жовтогарячий, жовтий, зелений, синій, карий*, вторинні – *вишневий, рум'яний, золотий, срібний*).

Лексемами на позначення ахроматичних кольорів письменник послуговується загалом частіше, ніж лексемами на позначення хроматичних кольорів. Найчастотнішою з-поміж усіх кольороназв постає лексема *чорний*, яку письменник вживає в прямому та переносному значенні. Ця лексема характеризується широким діапазоном поєднуваності з іменниками різних семантичних груп – назвами головних уборів, одягу, деталей та прикрас убрання,

тканини, зовнішності людини, природних явищ, рослинного і тваринного світу, створених людиною об'єктів і речовин тощо.

Письменник також часто послуговується лексемою *білий*, яку він так само поєднує з широким колом іменників – назвами будівель та їхніх частин, предметів побуту, одягу та їхніх елементів, оздоблення будівель, одягу, природних явищ та природних матеріалів, рослинного і тваринного світу тощо.

Лексеми *сірий, темний, сивий, сизий* трапляються в повісті значно рідше та відзначаються тим, що поєднуються з обмеженим колом іменників.

Із-поміж лексем на позначення хроматичних кольорів, продуктивними в повісті постають кольороназви *червоний і зелений*. Вони також поєднуються з іменниками різних семантичних груп. Лексему *червоний* І. Нечуй-Левицький поєднує з іменниками на позначення головних уборів, одягу та його окремих деталей, взуття, прикрас, оздоблень та візерунків на головних уборах, предметах побуту, рослинного та тваринного світу, небесних тіл, природних явищ та матеріалів. Лексему *зелений* письменник використовує з іменниками на позначення побутових речей, одягу, будівель та їхніх частин, природних явищ, рослин та їхніх частин, просторових понять тощо.

Лексеми на позначення інших хроматичних кольорів у повісті трапляються в подеколи і характеризуються вузьким колом поєднуваних із ними іменників.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

СУМ Словник української мови / за ред. І. К. Білодіда : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адах Н. Семантика індивідуально-авторських кольороназв у поетичній мові Василя Барки. *Наукові записки*. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. Вип. 10. С. 3–10.
2. Антонюк О., Олександренко О. Хроматичні кольоративи в оповіданнях Євгена Гуцала («На основі збірки «Скажений чорнобильський собака»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Т. 1. С. 131–136.
3. Бабій І. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 21 с.
4. Башманівський О. Л. Пряма і непряма номінація прикметників на позначення кольору – лінгвокультурні особливості перекладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Філологічні науки. Луганськ, 2013. № 14 (3) (273). С. 119–123.
5. Бойко Г. Прикметники на позначення кольору у повісті І.С. Нечуя-Левицького «Микола Джеря». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики*. Львів, 2002. № 465. С. 73–79.
6. Веклич Ю. Порівняльна семантика лексем на позначення білого та чорного кольорів у культурах країн світу. *Вісник психології і педагогіки*. Київ : ПКУ імені Бориса Грінченка, 2014. Вип. 16. С. 8–15.
7. Векуа Н.В. Склад та структура лексико-семантичної групи прикметників на позначення кольору. *Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова* / Відп. ред. А. П. Грищенко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. С. 124–130.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

9. Гаврилюк Н. Семантична структура та функціонування індивідуально-авторських прикметників-кольороназв у творчому доробку неокласиків. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 332–334.
10. Грещук В. Дери́ваційний потенціал прикметників на позначення кольору в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1986. № 2. С. 45–64.
11. Давиденко К. Кольороназви в індивідуально-авторській картині світу Максиміліана Волошина : автореф. дис. ... філол. наук: 10.02.02. Сімферополь, 2007. 20 с.
12. Дзівак О. З історії назв кольорів. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 9. С. 81–84.
13. Загоруйко Н. Лексика на позначення кольору у творах І. С. Нечуя-Левицького. *Динамічні процеси в лексиці та граматиці слов'янських мов*.
14. Замашна С. Соціокультурний компонент лексики з позначенням кольору. *Наукові записки*. Острог : НУ «Острозька академія», 2009. С. 219–222.
15. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
16. Іншаков А. Історія кольоративів української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.
17. Іншакова А. Теоретичні засади дослідження колірної лексики. *Філологічні студії*. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг : Вид-во КДПУ, 2013. № 9. С. 188–195.
18. Іншаков А. Назви на позначення ахроматичних кольорів у праслов'янській мові. *Філологічні студії*. Кривий ріг : КНУ, 2016. № 14. С. 51–61.
19. Калашник В. Усталені звороти з лексичним компонентом на позначення кольору в українській загальномовній та діалектній фразеології. *Людина та образ у світі мови*. Харків : Ранок, 2011. С. 334–339.
20. Калиновська О. Лексична сполучуваність у мові тоталітарного режиму. *Наукові записки НаУКМА*. Київ, 2008. Т. 22. Ч. 1. С. 22–26.

21. Клименко О. Л. Інтерпретація кольору в авторській картині світу. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. № 1. С. 113–119.
22. Крижанівська О. Колір та способи передачі його в українській мові. *Актуальні проблеми сучасної філології*. Рівне : РДГУ, 1999. С. 94–106.
23. Крижановська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української*. 2001. № 2. С. 22–24.
24. Криклива К. Особливості вивчення кольору в межах сучасного мовознавства. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації*: зб. наукових праць / За заг. ред. В. В. Жуковської. Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2015. С. 202–204.
25. Критенко А. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ : Вид-во АН Української УРСР, 1963. С. 97–111.
26. Купленик Д. Вживання англійських прикметників кольору у переносному значенні. Київ : ПКУ імені Бориса Грінченка, 2014. URL : <https://www.psyh.kiev.ua/> (дата звернення : 12.11.2022).
27. Кучерук О. Образна природа семантики кольороназв в українських фразеологізмах. *Дивослово*. 2006. № 12. С. 40–42.
28. Куцик О., Колечко М. Колір як засіб увиразнення концепту пейзажу (на матеріалі малої прози І. Буніна). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, 2017. Вип. 2. С. 315–323.
29. Ковальова Т. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 19 с.
30. Лебедева Н. Функціональна семантика лексичних одиниць із позначенням кольору. *Південний архів*. Херсон, 2002. Вип. 14. С. 77–82.

31. Лісничий Д. Семантична структура кольоративів з фітонімними основами в сучасній українській мові. Київ : Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 219–234.
32. Литвин Л. Складні прикметники на позначення кольору. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2013. № 9. С. 28–31.
33. Мартінек С. Концептуалізація білого та чорного кольорів (за результатами асоціативною експерименту). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2002. С. 338–347.
34. Микитюк О. Кольороназви як відтворення ідеології Дмитра Донцова. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2016. Вип. 4. С. 144-153.
35. Мислива Т. Стилістична маркованість кольоративів у художній мові. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 1964. № 5. Вип. 67. С. 79–84.
36. Науменко О. В. Колірні уподобання як складова індивідуального стилю письменника та перекладача. *Молодий вчений*. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2014. № 2 (05). С. 87-89.
37. Науменко Н. В. Залежність образності кольороназви від її словоформи. *Наукові записки НаУКМА*. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2000. Т. 18. С. 43-45.
38. Нечуй-Левицький І. Микола Джеря. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=908>
39. Ніколаєва Н. Етимологія лексем на позначення кольору. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2012. № 6. С. 224–229.
40. Новіцька О. Формування комунікативних компетентностей учнів шляхом дослідження функціонування кольоративів в україномовному середовищі. URL : <https://genezum.org/library/formuvannyakomunikatyvnyh-kompetentnostey-uchniv-shlyahom-doslidjennya-funkcionuvannya-kolora-tyviv-v-ukrainomovnomu-seredovyshchi> (30.07.2022).

41. Половинкіна М. Семантика та прагматика кольороназв у польському поетичному дискурсі (кінець XIX – початку XXI століття) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.03. Київ, 2016. 20 с.
42. Половинкіна М. Лексико-семантичне мікрополе *brązowy* у польських поетичних творах кінця XIX першої половини XX ст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. Т. 71. Вип. 1127. С. 19–23.
43. Половинкіна М. Кольоролексеми в українській та польській поезії кінця XIX – початку XX ст. *Тенденції розвитку української лексики та граматики* / за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Варшава–Івано-Франківськ, 2015. Ч. II. С. 38–50.
44. Семашко Т. Семантична структура лексичних одиниць на позначення кольору в українській мові. *Мовознавство*. 2009. Вип. 17. С. 14–21.
45. Словник української мови: в 11-ти томах. Т. 9. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1978. С. 153.
46. Супрун Л. Семантика і прагматика назв кольорів в українському романному тексті середини – другої половини XX ст. (на матеріалі творів О. Гончара, П. Загребельного, М. Стельмаха): автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.01. Харків, 2009. 16 с.
47. Топчій Л. Типологія колірної гами в мовознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 29. Т. 1. С. 63–65.
48. Ус Ю. Лексеми на позначення синього кольору та його відтінків у німецькомовних текстах XIV–XIX століть. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 8 (11). С. 122–126.
49. Чікало М. І. Запозичення в групі лексики на означення кольорів у пам'ятках української мови XIV–XVIII ст. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* / [редкол.: Й. О. Дзендзелівський (відп. ред.) та ін.]. Ужгород, 1982. С. 28–29.

50. Яворська Г. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1999. № 2–3. С. 42–50.
51. Bjelajeva I. Niepodstawowe nazwy barw w języku polskim, czeskim, rosyjskim i ukraińskim. Wrocław, 2005. 227 s.
52. Collier A. Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution by Brent Berlin, Paul Kay. *Linguistic Society of America*. 1973. Vol. 49. No. 1. P. 245–248.
53. Davidson G. Roget's Thesaurus: Of English Words and Phrases. Penguin Group (CA), 2004. 848 p.
54. Rusakova O. Lexical means of expression of temporality in the version of the modern Ukrainian language at the end of the XIX century (based on letters from Vasyl Stefanyk). *Прикарпатський вісник наукового товариства імені Шевченка*. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківського національного університету нафти і газу, 2022. № 16 (63). С. 391–399.
55. Wierzbicka A. The meaning of colour, terms: Semantics, culture, and cognition. *Cognitive Linguistics*. 1990. 1 (1). P. 99–150.
56. Lai H., Lu Sh. Semantic Distributions of the Colour Terms, Black and White in Taiwanese Languages. *26-th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation*. P. 163–170.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Іщенко Олександра Павлівна, студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання філологічного факультету, спеціальності 035 “Філологія”, спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”, освітньої програми “Українська мова та література”, адреса електронної пошти sashaishenko89@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота магістра на тему “Лексеми на позначення кольору в повісті І. С. Нечуя-Левицького «Микола Джеря»: семантика та граматичні сполучуваність” відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України “Про освіту”, зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ О. П. Іщенко

Дата _____ Підпис _____ Р. О. Христіанінова